

הישיבה הארבע-מאות-וארבעים-ותשע של הכנסת התשיעית

כנס מיוחד של הכנסת

יום רביעי, א' בסיוון התשמ"א (3 ביוני 1981)

ירושלים, הכנסת, שעה 14:54

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

משנה למוזכיר הכנסת ש. יעקבסון :

ברשות היושב-ראש, הנני מתכבד להודיע כי הונחו היום על שולחן הכנסת מטעם ועדת הכנסת לקריאה ראשונה : הצעת חוק הבחירות (דרכי תעמולה) (תיקון מס' 7), התשמ"א—1981 ; והצעת חוק מימון מפלגות (תיקון מס' 5), התשמ"א—1981.

הד"ר מ. ל. מרון :

אני מתכבד לפתוח את הכנס המיוחד השני של הכנסת. תחילה נשמע על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

ב. חוק הבחירות (דרכי תעמולה) (תיקון מס' 7), התשמ"א—1981 * (קריאה ראשונה)

הקודם, אשר על-פיו נערכו כבר המפלגות בשידוריהן ובתכניות השידור שלהן לקראת הבחירות. אני מציע לכנסת לאשר את הצעת החוק ולהעביר אותה לוועדת הכנסת להכנתה לקריאה שנייה ולקריאה שלישית.

הד"ר מ. ל. מרון :

רשות הדיבור לחבר-הכנסת קורפו, להביא בשם ועדת הכנסת את הצעת חוק הבחירות (דרכי תעמולה) (תיקון מס' 7), התשמ"א—1981.

חיים קורפו (בשם ועדת הכנסת) :

שר-הפנים י. ברג :
ברשות היושב-ראש, אם מותר לי לשאול שאלה לאינ-פורמאציה.

אני זוכר שרוב מיוחס של 61 קולות נדרש באופן מיוחד לעניין שיטת הבחירות, לא לדברים צדדיים כמו תעמולת הבחירות. איפה הקו המנחה, איפה הקו המפריד, גם לפי פסיקת בית-המשפט העליון וגם לפי החלטות הכנסת ?

אם מותר לשאול שאלה מרחיבה יותר — איפה הח-לוקה בין סמכות הכנסת ובין סמכות בית-המשפט העליון ?

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, לפני שבועות מספר קיבלה הכנסת הצעת חוק פרטית בדבר שינוי מועדי השידור של הרשימות המתמודדות בבחירות לכנסת. בטלוויזיה הבסיס לכל רשימה הורד מ-10 דקות ל-8 דקות, ואילו הבסיס לחבר הכנסת הועלה מ-4 דקות ל-6 דקות. בדרך זו נשמר הזמן שהיה לסייע בת-חבר אחד — 14 דקות — אבל החלוקה היתה שונה מזאת שהיתה קודם-לכן. הוא הדין לגבי השידורים בראדיו — הבסיס היה 25 דקות לכל רשימה והורדו ממנו 2 דקות, ואילו לזכותו של חבר הכנסת במקום 4 דקות הועמדו 6 דקות.

החוק הזה הועמד במבחן של משפט שהוגש נגדו. בית-המשפט העליון בהרכב של חמישה שופטים קבע שחוק זה פוגע בעקרון השוויון, ולכן על-פי חוק-יסוד : הכנסת דרוש רוב של 61 חברי כנסת לקבלתו. מספר כזה של מצ-ביעים בעדו לא היה.

ועדת הכנסת בישיבתה הבוקר החליטה להגיש מטעמה את הצעת החוק שלפניכם, שהיא הצעת פשרה בין הצעת התיקון שבוטלה על-ידי בית-המשפט העליון ובין המצב הקיים. בדרך זו הלכה הוועדה לקראת קביעתו של בית-המשפט העליון בדבר קיומה של אפליה, תיקנה והעמידה את זמן השידור בטלוויזיה שוב על 10 דקות לרשימה ובראדיו — על 25 דקות לכל רשימה, והעלתה את מיכסת הזמן לכל חבר כנסת מ-4 דקות ל-6 דקות, הן בטלוויזיה והן בראדיו.

בדרך זו גם תוקן הפגם שבית-המשפט העליון התריע עליו וגם נמצאה דרך להשאיר את הזמן שנקבע בחוק

האזרחים של הכנסת, אלא זה חוק שבא להיטיב אתנו, עם המפלגות ועם העסקנים. חקיקה כזאת לא רק שהיא חפזיה ולא רק שאינה מכובדת מבחינת הקונסטיטוציה הכתובה והבלתי-כתובה, אלא גם אינה מכובדת כלפי בית המשפט העליון. אני מציע שלא לקבל את החוק, ללכת לבחירות לפי השיטה הקודמת, ובכנסת העשירית להתמודד עם הבעיה ללא לחץ רגעי ומתוך התחשבות בכל האספקט טים.

היו"ר מ. ל. מרון :

רשות הדיבור לחברת-הכנסת אלוני.

שולמית אלוני (תנועה לזכויות האזרח ולשלום) :
אדוני היושב-ראש, רבותי חברי הכנסת, אין בשום מדינה דמוקרטית — ואנחנו מדינה דמוקרטית — סמכות כה רבה לרוב, לחוק ולשלט כמנו לכנסת שלנו. הדין ballance היחיד, המפלט היחיד שיש במדינת ישראל ליד חיד ולמיעוט מפני שרירות לבו של הרוב הוא בית המשפט הגבוה לצדק. משעה שאדם או קבוצת אנשים, מיעוט, פונה לבית-המשפט הגבוה לצדק וזוכה, ים מייד לאחר זכייה זו — בתפוזן, בשיטה של "חאפ" — מבטלים את פסיקת בית-המשפט העליון, מה טעם בבית-הדין הגבוה לצדק? משמע שאנחנו מחזקים את התפיסה של דספוטיות של הרוב, ללא שום עיגון וללא שום הגנה על זכותו של היחיד ועל זכות התנועה.

שיטת החקיקה הפיוזה — שלוש קריאות תוך שעה, ביום אחד, ללא כל הודעה מוקדמת, כדי לבטל החלטה המגינה על המיעוט, זוהי למעשה פריצה מוחלטת של איזה שהוא ריסון והגנה על זכויות היחיד, על זכויות המיעוט. אני מצטערת שהמערך, המתיימר להגן על האדם ועל הקבוצות הקטנות, המתייחר לתת אחר כך דוגמה של שלטון תקין — — —

(חברת-הכנסת ש. פרס קורא קריאת-ביניים)

אדוני הנכבד, חברי-הכנסת שמעון פרס, זו זכות של מיעוט, לא של מפלגה. אם החבר שלך, החבר הרצוג, המתכוון להיות איש הסברה ומצפון, אומר שזאת חופשה לפנות לבית-הדין הגבוה לצדק, הרי זו חופשה להגיד שאתם דמוקרטים. כי אני אינני מגינה פה על מפלגה קטנה. הבעיה היא של מיעוט ושל עקרון השוויון בפני החוק.

חיים ברייב (המערך) :

הבג"צ החזיר את החוק לכנסת. אם רוב ששל 61 חברי כנסת יחליט, זה אינו עומד בסתירה לבג"צ.

שולמית אלוני (תנועה לזכויות האזרח ולשלום) :
לא אמרתי שזה עומד בסתירה. הכנסת יכולה לעשות overruling של כל החלטה של הבג"צ. היות שאין כל סיג לשרירות לבו של הרוב כאן, מאחר אפשר להתחיל, לפי אותה שיטה, שככל שאדם עשיר יותר כך הוא חייב לשלם פחות מס הכנסה, או ככל שהוא עשיר יותר הוא חייב לקבל יותר.

(ראש-הממשלה מ. בגין קורא קריאת-ביניים)

הבג"צ אמר שהחוק היה צריך להתקבל ברוב של 61 חברי כנסת. אבל הבג"צ גם אמר, שמה שקרה הוא פגיעה בעקרון השוויון. אדוני, הבג"צ אמר שצריך לחוקק חוק. החוק, חקיקתו נעשית בחפזון. overruling זה, כפי שנעשה, עלידי מה הוא נעשה? עלידי כך שמגדילים

בסוגיה ולהכריע בה. כך שבית-המשפט מצא את עצמו פטור מלדון בסוגיה השנייה, ואילו לגבי הסוגיה הראשונה — פסק-הדין טרם פורסם, בית-המשפט העליון נתן רק החלטה. אבל מעצם הקביעה שדרוש רוב של 61 קולות, ברור שבית-המשפט ראה בתיקון שנתקבל בחוק החלטה מפלה, ועליכן היא צריכה להתקבל ברוב מיוחס.

היו"ר מ. ל. מרון :

נקבעו הודעות סיעות, בשיעור זמן של חמש דקות. רשות הדיבור לחברת-הכנסת וירשובסקי, ואחריו — לחברת-הכנסת אלוני.

מרדכי וירשובסקי (שינוי — מפלגת המרכז) :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, הייתי אחד התומכים בחוק שנפסל על-ידי בית-המשפט העליון. סברתי אז שיש מקום לתיקון שבכלל בחוק. אף-על-פי-כן אני מודיע היום, בשם סיעתי, שלא נתמוך בחוק הזה. לא נצביע בעדו, לא כל כך בשל תכנו אלא בשל העובדה שהחקיקה נחפזת. אפילו איננו יודעים מדוע בית-המשפט העליון, בהחלטה די היסטורית, ברוב של חמישה שופטים, בהרכב מיוחד, קיבל החלטה הפוסלת חוק של הכנסת. בית-המשפט העליון עשה זאת בסך-הכול פעמיים בהיסטוריה של מדינת ישראל. והנה, כפי שציין חברת-הכנסת קורפו, בלי לדעת אפילו את תכנו המלא של פסק-הדין ואת הנמקותיו, קמים ומשנים את החוק, ולמעשה שמים לאל את החלטתו של בית-המשפט העליון.

אני גם רוצה להצטרף לשאלות ששאל מורי ורבי שרר הפנים בורג. הוא שאל שאלות מהותיות, שלדעתי היינו צריכים לברר לפני שאנחנו עושים את היתקון הזה. מה קרה? חברי הכנסת הגישו את החוק, החוק הועבר לוועדת החוקה, חוק ומשפט, היו שלוש קריאות, דנו בחוק לפרט טיו. לא נכנסו כל כך לשאלות הקונסטיטוציוניות, אבל למדו את הבעיות השונות של החוק. והנה, לאחר שהחוק נפסל, החוק אינו חוזר עם כל ההשלכות של העניין לוועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת, המתעמקת בנושא, הבר-דקת אותו ולומדת אותו, אלא ועדת הכנסת, שאיננה מוסמכת לטפל בנושאים אלה, מתכנסת, ללא הודעה מוקדמת, ללא הכנה מוקדמת ומחליטה להגיש הצעת חוק מטעמה, הצעת חוק שבאה להיטיב עם המפלגות הגדולות יותר מאשר עם הקטנות. הייתי יכול להבין שמפלגות קטנות וגדולות אינן שוות במעמדן לגבי זמן תעמולה בטלוויזיה ובשידורי תעמולה אחרים, אבל בהחלט יכולתי לצפות מן הכנסת התשיעית, המסיימת עכשיו את כהונתה הראשונה והלא-מכובדת באופן מיוחד, שלא יתחפז בתיקון חוק שיהפוך על פיה את הקשר של פסק-הדין, של החלטת בית-המשפט העליון, שבאמור נתקבלה פה-אחד, בהרכב של חמישה שופטים. גם אם לא נוח למפלגתי המצב הנוכחי, שנתקבל על-ידי פסק-הדין של בית-המשפט העליון — אין זה מצב נוח באופן מיוחד — אני מוכן לקבל את ההחלטה בחלק מן השיטה הדמוקרטית, שכאשר בית המשפט העליון קובע שחוק מסויים פוגע בעקרון השוויון, נתייחס לדבר הזה ברצינות גדולה, בהערכה ובכבוד, ונלמד אם במה שאנחנו עושים היום — ואנחנו אוספים לצורך ההחלטה 61 קולות, הבית אוסף 61 קולות — איננו יוצאים אי-שוויון ואיננו ממשיכים באפליה.

לכן, טוב נעשה הכנסת אם לא תאמץ את התיקון לחקיקה שהיא חוקקה, במיוחד שמדובר באינטרסים של כל המפלגות, כלומר אין פה חוק שבא לתקן עוול שנגרם לציבור, שבא לתת הקלה מסויימת לציבור אפילו בימים

אברהם לבנבראון (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
אדוני היושב־ראש, חברי הכנסת, היום השיגה הכנסת
שיא נוסף, שיא חדש במהירות חקיקת חוקים, נכון יותר:
שיא חדש בהפרת הנהלים הדמוקראטיים של עבודת הכ־
נסת, שיא חדש בזילזול בכנסת ובחברי הכנסת.

לאחר שהבג"צ ביטל חוק שנתקבל ברוב גדול ולא
ברוב של 61 חברי כנסת, באה הקואליציה, ולדאבוני
בעזרת המפלגה האופוזיציונית הגדולה, ומוסיפה פגיעה
נוספת בנהלי העבודה של הכנסת. וכל זאת למען
אינטרסים מפלגתיים צרים של עוד כמה שעות של
תעמולת בחירות, שלמעשה היא תחרות בין חברות פרסומת
שונות. וכל זה עולה הון תועפות ועל חשבון משלמי המסים.

התגנדנו להצעת החוק במהדורה הקודמת, כי אין
בה שוויון לכל הסיעות המתמודדות בבחירות לכנסת הע־
שירית. אבל מה שקורה היום גובל בשערוריה. יוצרים
תקדים של חקיקת חוקים בעת פגרת הכנסת, משחררים
חוק מחובת הנחה על שולחן הכנסת, חוק שלא הודפס, חוק
שאיש לא ראה — — —

מירכ"י וירשובסקי (שינוי — מפלגת המרכז):
איש גם לא ראה את פסק־הדין.

אברהם לבנבראון (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
מכנסים מושב מיוחד של הכנסת, כדי לתת חוקי
חוקי למעשים בלתי־חוקיים. זה תקדים מסוכן מאוד.

אני פונה לכל חברי הכנסת, שלא יתנו יד לחקיקה
בלתי־חוקית.

אנו נצביע נגד החוק.

היו"ר י. ברמך:
רשות הדיבור לחבר־הכנסת האוזנר.

גרינו האוזנר (המפלגה הליברלית העצמאית):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה, זו איננה דרך
לחקיקת חוקים בשום נושא, ובוודאי לא בעניין כמו זה
הנזון כאן. זה לא עניין פורמאלי בלבד, אם יהיו 61
חברי כנסת שיימנו, כפי שצריך היה להיות — והיו חברי
כנסת שהזריזו בפעם הקודמת שכך צריך לעשות — או
לא יהיו 61 חברי כנסת.

העניין תלוי ועומד בבג"צ. חמישה שופטים נתנו
דעתם. אנו יודעים רק את הפסיקתה שלהם. אבל את הני־
מוקים לגופו של דבר, מחוץ לעניין הפורמאלי, לא שמענו.
ואנו אומרים: זה לא איכפת לנו, תגידו מה שתגידו
לגופם של דברים, דעתכם אינה מעניינת את הכנסת,
אנו נצביע, יהיו לנו 61 חברי כנסת.

כך אין נוהגים ביחסים שבין הרשות המחוקקת ובין
הרשות השופטת. והדבר אינו בגדר פיקוח נפש. בבחירות
אלה אנו יכולים ללכת לפי חוק הבחירות (דרכי תעמולה)
הקודם. מה יש? זה לא עניין שמוכרחים, מחמת בטחון
הציבור או טובת הציבור, לחוקק בצורה חפזה, ויגיד
הבג"צ מה שיגיד. הלכנו בעבר לבחירות לפי חוק הב־
חירות (דרכי תעמולה) ויצאנו בשלום. נלך על־פיו גם
הפעם ולא נפגע ברשות השופטת, שעדיין לא אמרה את
דברה לגופם של דברים. ואל נמצא לנו אליבי בכך שיהיו
61 חברי כנסת. זו איננה שיטת חקיקה, שהכנסת מחכה
חצי שעה לפיסת נייר מהמדפס הממשלתי. כך מחוקקים
חוקים בעניין חופש הדיבור, בעניין שממישה שופטים
פסקו לגביו?

את המנה של הגדול והעשיר, ממילא מקטינים את השוויון,
כי אין פה פרוגרסיביות כמו במסים. אילו הלכנו בשיטה
הפרוגרסיבית, שכלל שהאדם עשיר יותר, כך ההכנסה
השולית שיש לו קטנה יותר, היינו צריכים לנהוג באותו
דין גם כאן. אבל מה קורה? ככל שאתה יותר גדול, זכות
הדיבור שלך יותר גדולה, זכות הדיבור שלך מוגדלת.
השאלה היא — הפרופורציה, השאלה היא — העקרון.

כאשר נעשה overruling של החלטה של בג"צ בעניין
שעון קיץ, וכאשר נעשה overruling על החלטה של
בג"צ לגבי השוויון בחופש ההתבטאות, וכאשר נוקטים
שיטת חקיקה חפזה — אין זה מבשר שלטון שיש בו
התחשבות בצרכים של המיעוט ושל החלש. אני אינני
נפעט מכך. אני מקבלת פה תוספת. אולם אני מתנגדת
לעקרון של שיטה זו. במסים לא נעשה כך, בהכנסות לא
נעשה כך, וגם לגבי העקרון של חופש הביטוי לא צריך
היה לעשות כך.

אני מצטערת על שמפלגת העבודה נפלה בפתיון הזה,
כדי שאפשר יהיה להעסיק את הציבור בעוד כמה שעות
של ביזבוב כספים על תעמולה ולתפוס את הטלוויזיה המו־
נופוליסטית, באין אפשרות לעבור לערוץ אחר, וכל זה
על חשבון הציבור, תוך פגיעה בזכויות של הכוחות
החדשים.

היו"ר י. ברמך:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת כהן, ואחריה — לחבר־
הכנסת לבנבראון.

גאלה כה (התחיה — כנא"י):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה, אנו נימנע בהצבעה
על חוק זה מפני שאנו רואים את חוסר־השוויון לא בתיקון
וגם לא בחוק שקדם לתיקון. אי־השוויון הוא בעצם השיטה
שבה הולכים לבחירות החדשות לא מנקודת התחלה שווה
ולא ממצב של הזדמנות שווה לכל הסיעות והמפלגות.
וזהו עיוות מלכתחילה.

הנה, בנושא כספי, נותנים לסיעה קטנה של שני חברי
כנסת את המימון על־פי גדלה בכנסת היוצאת, ואם הסיעה
זוכה למספר גדול יותר של מאנדאטים ונעשית סיעה
גדולה, מחזירים לה את המימון על־פי מספר המאנדאטים
שקיבלה. אבל זמן אין אפשר להחזיר. הזמן שהיה מגיע
לסיעה בכנסת היוצאת לפי מספר המאנדאטים שהיה לה,
הוא הזמן שניתן לה. אם היא מבטאת הרבה יותר מאנדא־
טים, אי־אפשר יהיה להחזיר לה את הזמן האבוד, שצריך
היה לעמוד לרשותה כדי להסביר את עמדותיה. לכן יש
פה עיוות מלכתחילה, יש פה גזל מלכתחילה. ולכן כל
הנושא הזה היה צריך תיקון אחר מאשר התיקון שהיום
נצביע עליו בכנסת.

צריך היה לומר לכל הסיעות, הישנות והחדשות:
אתן מתחילות במספר שווה של דקות שידור בראדיו וב־
טלוויזיה, ולא לעשות בנושא זה כמו שאנו עושים חשבון
בדיעבד בנושא הכספי, שלגביו אפשר להחזיר לפי מספר
המאנדאטים של הסיעה הנכנסת.

לכן לדעתנו התיקון הזה הוא תיקון־שווא. התיקון
צריך היה להיעשות בחוק עצמו. ואני מקווה שהסיעה
שלנו בכנסת הבאה תציע תיקון יסודי לחוק זה לקראת
הבחירות שתבואנה אחר כך.

היו"ר י. ברמך:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת לבנבראון, ואחרי —
לחבר־הכנסת האוזנר, אחרון הנואמים בדיון זה.

— בעד	משה ארנס
— בעד	תמר אשל
— בעד	מנחם בגין
— אינו נוכח	אליקים נוסטב בדיאן
— בעד	יוסף בורג
— אינו נוכח	צ'רלי ביטון
— בעד	יהודה בן-מאיר
— בעד	חיים ברילב
— בעד	יצחק ברמן
— בעד	עוזי ברעם
— אינו נוכח	דוד גולומב
— אינו נוכח	דוד גלס
— בעד	שלמה יעקב גרוס
— אינה נוכחת	חייקה גרוסמן
— בעד	פסח גרופר
— בעד	שרה דורון
— אינו נוכח	משה דיין
— בעד	מיכאל דקל
— בעד	חיים דרוקמן
— נגד	גדעון האוזנר
— אינו נוכח	עמוס הדרי-הורביץ
— בעד	יגאל הורביץ
— אינו נוכח	מנחם הכהן
— אינו נוכח	בנימין הלוי
— בעד	שלמה הלל
— בעד	זבולון המר
— בעד	אסתר הרליץ
— אינו נוכח	מאיר וילנר
— אינו נוכח	עזר ויצמן
— נגד	מרדכי וירשובסקי
— בעד	זרח ורהפטיג
— אינו נוכח	תופיק ז'אד
— אינו נוכח	הלל זיידל
— בעד	יחזקאל זכאי
— אינו נוכח	וליד חאג' יחיא
— בעד	מיכאל חריש
— בעד	יהודה חשאי
— אינו נוכח	תופיק טובי
— אינו נוכח	שמואל טולידאנו
— אינו נוכח	אסף יגורי
— אינו נוכח	יגאל ידין
— בעד	גד יעקבי
— אינו נוכח	יצחק יצחקי
— אינה נוכחת	גאולה כהן
— בעד	יגאל כהן
— בעד	מאיר כהן
— בעד	יגאל כהן-אורגד
— אינו נוכח	קלמן כהנא
— אינו נוכח	אברהם כץ
— אינו נוכח	זאב כ"ץ
— בעד	אברהם כ"ץ-עוז
— נגד	אברהם לבנבראון
— בעד	איתן לבני
— אינו נוכח	דוד לוי
— נגד	סטלה לוי
— אינו נוכח	שלמה לורינץ
— בעד	אמנון ליין
— בעד	יצחק מודעי

לא נאה לכנסת לחוקק כך, ולא נאה לא לקואליציה ולא לאופוזיציה הראשית לתת ידן לחוק כזה.

היו"ר י. ברמן :

רשות הדיבור לחבר-הכנסת קורפו לתשובה.

חיים קורפו (הליכוד) :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, חברי כנסת אחרים, בעיקר המשפטנים שבהם, העלו נימוקים מתמיהים במקצת. בית-המשפט העליון פסק רק דבר אחד, שכדי שיהיה תוקף לחוק הזה הוא צריך היה להתקבל ברוב של 61 חברי הכנסת.

מרדכי וירשובסקי (שינוי — מפלגת המרכז) :

אתה עצמך אמרת שאין לך הנוסח המלא של פסק-הדין.

חיים קורפו (הליכוד) :

אבל זו ההחלטה, זהו הדבר היחיד המשתמע מן ההחלטה, ולא מעבר לזה. ואני רוצה לומר, שכל הנימוקים הם נימוקים-סרק. איננו עוסקים בחופש דיבור ובחופש הבעת דעה. בסדר-הכול אנחנו עוסקים בשינוי מיכסות הזמן שיש לרשימות השונות בהופיען בראדיו ובטלוויזיה בפני ציבור הבוחרים לקראת הבחירות לכנסת העשירית. יכול להיות שאילו היינו מגישים את החוק מלכתחילה בנוסחו הנוכחי, היינו כשאנחנו פוגעים במיכסות הזמן הקבועה לרשימות החדשות, בית-המשפט גם לא היה מקבל את החלטתו. פירוש הדבר שלהצעת החוק הנוכחית שלנו גם לא דרוש רוב של 61 חברי הכנסת. רוב זה היה דרוש להצעה המקורית, כאשר ביקשנו להוריד שתי דקות מרשימה חדשה, וכאן היו הקיפות והאפליה. אנחנו התזרנו את המצב לקדמותו. מה שעשינו הוא ששינינו את מיכסות הזמן שיש לכל חבר הכנסת היוצאת במיכסות הזמן הכל-לית. את זה, נדמה לי, אנחנו יכולים לקבל בלב שקט כהצעת חוק הגיונית וסבירה, ואני מבקש מן הבית להצביע על הצעת החוק ולהעבירה להכנה לקריאה שנייה ולקריאה שלישית.

היו"ר י. ברמן :

חברי הנכנסת, אנו עוברים להצבעה. יש בקשה להצבעה שמית. נצביע בהצבעה שמית על חוק הבחירות (דרכי תעמולה) (תיקון מס' 7), התשמ"א—1981 — בקריאה ראשונה.

מזכיר הכנסת נ. לורר :

(קורא בשמות חברי הכנסת).

— אינו נוכח	אהרן אבוחצירא
— אינו נוכח	אליעזר אבטבי
— בעד	אבא אבן
— אינו נוכח	יהודה מאיר אברמוביץ
— אינו נוכח	אהוד אולמרט
— אינו נוכח	מרדכי אלגרבלי
— נגד	שולמית אלוני
— אינו נוכח	שלמה אליהו
— בעד	עדיאל אמוריאי
— אינו נוכח	יעקב ז'אק אמיר
— אינו נוכח	שפיג אסעד
— אינה נוכחת	שושנה ארבל-אלמולזינו
— בעד	יורם ארדור
— בעד	שמחה ארליך

מרדכי וירשובסקי (שינוי — מפלגת המרכז) :
לא אדוני, לא לצורך הדבר הזה.

שולמית אלוני (תנועה לזכויות האזרח ולשלום) :
אפשר לזייף קצת. תזייפו קצת, תקפיצו, כמו ב"חירות".

חיים קורפו (הליכוד) :
אדוני היושב-ראש, רוב חברי הכנסת מ-120 חברי כנסת הוא 61 חברי כנסת, אבל מ-119 חברי כנסת — 60 חברי כנסת.

היו"ר י. ברמן :
השאלה ברורה, זו שאלה שצריך להחליט לגביה ואני אני מוכן להחליט בעניין על רגל אחת.

שולמית אלוני (תנועה לזכויות האזרח ולשלום) :
יש 120 חברי כנסת, אחד רק הושעה. פלאטו-שרון שוב הולך להציל אותך, אהה ?

אמנון רובינשטיין (שינוי — מפלגת המרכז) :
פלאטו-שרון ממשיך להיות חבר הכנסת.

היו"ר י. ברמן :
רבותי, השאלה לא תיחתך עליידי חילופי צעקות.
(חבר הכנסת מ. וירשובסקי קורא קריאת ביניים)

יוסי שריד (המערך) :
וירשובסקי, אתם הצבעתם בעד החוק הזה.

היו"ר י. ברמן :
חבר הכנסת וירשובסקי, השאלה ברורה מאוד והיא לא תיחתך עליידי חילופי צעקות. אני אודיע אמנם את תוצאות ההצבעה, אבל מבלי לומר אם החוק הועבר או לא. נעבור לחוק השני ובינתיים שהעניין יבוא לדיון ואחר כך נשמע חוות-דעת.

שולמית אלוני (תנועה לזכויות האזרח ולשלום) :
מה התוצאה ?

יהודה בן-מאיר (חזית דתית לאומית) :
אדוני היושב-ראש, אני מבקש הערה לסדר.

היו"ר י. ברמן :
בבקשה.

שולמית אלוני (תנועה לזכויות האזרח ולשלום) :
אבל הוא עדיין לא קרא את התוצאה.

יהודה בן-מאיר (חזית דתית לאומית) :
אדוני היושב-ראש, נדמה לי שמבחינת העניין החוק עבר ברוב. השאלה בכלל, אם צריך להיות רוב מיוחס או לא, נתונה לשיקול דעתו של בג"צ, ונדמה לי, בכל הכבוד, שבכל מקרה החוק עבר. אחר כך בג"צ זכאי לקבוע שלא היה רוב מיוחס. בכל מקרה יש להעביר את החוק.

היו"ר י. ברמן :
שמעתי. אני לא אודיע בשלב זה אם החוק עבר או לא. בינתיים אודיע את תוצאות ההצבעה. 60 בעד, 6 נגד. השאלה ברורה ובינתיים לא אעביר את החוק לוועדה. ולאחר מכן תצא ההחלטה.

ג'בר מועדי	— אינו נוכח
אליהו מויאל	— בעד
רוני מילוא	— בעד
אברהם מלמד	— בעד
משה ל. מרון	— בעד
סעדיה מרציאנו	— אינו נוכח
ירוחם משל	— אינו נוכח
עקיבא נוף	— בעד
אורה נמיר	— אינה נוכחת
משה נסים	— בעד
אמל נסראלדין	— בעד
מנחם סבידור	— אינו נוכח
זידאן עטשי	— אינו נוכח
משה עמאר	— אינו נוכח
מאיר עמית	— אינו נוכח
נפתלי פדר	— אינו נוכח
יתחקאל פלומין	— אינו נוכח
שמואל פלאטו-שרון	— אינו נוכח
מנחם פרוש	— אינו נוכח
שמעון פרס	— בעד
יצחק פרץ	— בעד
גדעון פת	— בעד
מרדכי צפורי	— בעד
חיים קופמן	— בעד
חיים קורפו	— בעד
משה קצב	— בעד
יצחק רבין	— אינו נוכח
בן-ציון רובין	— אינו נוכח
אמנון רובינשטיין	— נגד
דניאל רוזוליו	— בעד
יוסף רום	— אינו נוכח
אמרי רון	— אינו נוכח
זלמן שובל	— בעד
אליעזר שוסטק	— בעד
משה שחל	— בעד
דוד שטרן	— אינו נוכח
שרה שטרן-קטן	— אינה נוכחת
פנחס שיגמן	— בעד
דב שילנסקי	— בעד
יצחק שמיר	— בעד
משה שמיר	— אינו נוכח
אליהו שפייר	— בעד
אריאל שרון	— בעד
יוסי שריד	— בעד
אברהם שריר	— בעד
מאיר תלמי	— אינו נוכח
יוסף תמיר	— אינו נוכח
שמואל תמיר	— אינו נוכח

אהוד אולמרט (הליכוד) :
אדוני היושב-ראש, אני לא הצבעתי, אני מבקש לרשום אותי בעד.

היו"ר י. ברמן :
האם יש חברי כנסת ששמותיהם לא הוקראו ? אין.

חיים קורפו (הליכוד) :
אדוני היושב-ראש, די ב-60 חברי כנסת, הכנסת מונה היום 119 חברי כנסת.

ג. חוק מימון מפלגות (תיקון מס' 5), התשמ"א—1981 *
(קריאה ראשונה)

היו"ר י. ברמן :

אנחנו עוברים לחוק מימון מפלגות (תיקון מס' 5), התשמ"א—1981 — בקריאה ראשונה. יביא את החוק חבר הכנסת קורפו.

שולמית אלוני (תנועה לזכויות האזרח ולשלום) :
מה הם רוצים עכשיו — כסף ?

חיים קורפו (בשם ועדת הכנסת) :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, סעיף 5 לחוק מימון מפלגות קובע: "התשלומים למימון ההוצאות השוטפות של הסיעות ישולמו להן במועדים שתקבע ועדת הכספים של הכנסת". ולהלן נאמר בסעיף 6: "(א) תנאי קודם לתשלום הסכומים למימון הוצאות הבחירות ולמימון ההוצאות השוטפות הוא, שתוך חמישה עשר ימים לאחר היום הקובע — (1) הודיעה הסיעה ליושב-ראש הכנסת את שמותיהם של לא פחות משניים ולא יותר משמונה נציגים שהיה מוסמכים לפעול בשם הסיעה לעניין חוק זה."

והנה אחת מסיעות הכנסת איחרה את המועד ועל-ידי כך איבדה את זכותה למימון הוצאות הבחירות, או יותר נכון — לתשלום מקדמה. אבל בהוראת החוק יש מלים נוספות "ולמימון ההוצאות השוטפות", ופירושו של דבר, שאם סיעה שגתה והגישא את המסמך המבוקש על-פי חוק זה יום לאחר המועד, היא אינה זכאית למימון הוצאות שוטפות בארבע השנים הבאות כאשר תיכנס לכנסת. זה דבר חמור מאוד, שהמחוקק בוודאי לא נתכוון לו, שבשל משגה כזה סיעה לא תוכל לקבל את מימון הבחירות לאחר הבחירות על-פי התוצאות ולא תוכל לקבל במשך ארבע שנים מימון שוטף. ברור שיש כאן טעות בניסוח וטעות זו באנו לתקן בשל העובדה שאחת מסיעות הבית הגישה באיחור, בגלל נסיבות מיוחדות, את שמות המוסמכים והמורשים לחתימה.

מוצע על-יכן להוסיף לחוק זה הוראת שעה שתקבע: "ועדת הכספים של הכנסת רשאית להאריך את המועד שנקבע בסעיף 6(א) רישא, ואם קיימה סיעה, תוך המועד שהוארך כאמור, את התנאים המפורטים בפסיקאות (1) עד (3) לסעיף 6(א), תהא זכאית למימון הוצאות הבחירות והוצאותיה השוטפות החל ביום פירסום תוצאות הבחירות."

כלומר, לא רצינו לתת לה את מה שלא היה — את מימון הוצאות הבחירות בטרם הסתיימו הבחירות והתפרסמו התוצאות, אבל באנו לתקן עוול שייגרם לה אם לא תקבל מימון לאחר פירסום תוצאות הבחירות.

ועדת הכנסת קיבלה הבוקר החלטה להגיש הצעת חוק זו בשמה בשל קוצר הזמן, ואני מבקש מן הבית לאשר את החוק ולהעבירו לקריאה שנייה ולקריאה שלישית.

שולמית אלוני (תנועה לזכויות האזרח ולשלום) :
חבר-הכנסת קורפו, אפשר לקבל הבהרה ? האם יש לראות את הצעת החוק הזאת כתיקון או כשינוי ?

סטלה לוי (שינוי — מפלגת המרכז) :
כהוראת שעה.

שולמית אלוני (תנועה לזכויות האזרח ולשלום) :
האם זה תיקון כי היתה טעות או אי-הבנה ?

חיים קורפו (בשם ועדת הכנסת) :
זה תיקון, זו הוראת שעה שבאה לתקן.

היו"ר י. ברמן :

לא נאמר פה שזאת הוראת שעה, נאמר שזה בא להחליף את סעיף 19. כתוב: "במקום סעיף 19 לחוק מימון מפלגות, התשל"ג—1973, יבוא". לא נאמר שזאת הוראת שעה.

חיים קורפו (בשם ועדת הכנסת) :
על-פי הצעתם של היועץ המשפטי וחברי הוועדה נתגבשה בוועדה דעה להגיש זאת כהוראת שעה. אני מתנגד שבועדה, בהכנה לקריאה שנייה ולקריאה שלישית, ימצא הדבר את תיקונו.

שולמית אלוני (תנועה לזכויות האזרח ולשלום) :
אתה אומר שיוסיפו הוראת שעה ?

חיים קורפו (בשם ועדת הכנסת) :
נכון. הכוונה היתה: הוראת שעה למקרה הקונקרטי הזה כדי שלא תקופח סיעה בארבע השנים הבאות.

היו"ר י. ברמן :

אנחנו עוברים להצבעה. אני מעמיד להצבעה את ההצעה להעביר את חוק מימון מפלגות (תיקון מס' 5), התשמ"א—1981, לוועדת הכנסת.

הצבעה

ההצעה להעביר את הצעת חוק מימון מפלגות (תיקון מס' 5), התשמ"א—1981, לוועדת הכנסת נתקבלה.

היו"ר י. ברמן :

אני מבין שוועדת הכנסת מתכנסת.

ד. חוק הבחירות (דרכי תעמולה) (תיקון מס' 7), התשמ"א—1981 *
(המשך)

אם אני אינני מודיע על תוצאה זו ועל כך שהחוק עבר, אין גם אפשרות לפעול. הנושא עובר לוועדת הכנסת.

שולמית אלוני (תנועה לזכויות האזרח ולשלום) :
אבל זה מחייב עוד קריאה שנייה וקריאה שלישית, ובאותו רוב.

היו"ר י. ברמן :
כן, כן.

חברי הכנסת, עדיין לא ננעלה הישיבה. אני מכריז על הפסקה של שעה והכנסת תתכנס מחדש בשעה 16:45. ועדת הכנסת מתכנסת עכשיו על־מנת שאפשר יהיה לה־ביא את הצעת החוק הזאת לקריאה שנייה ולקריאה שלישית, והכנסת תתכנס בעוד שעה.

חברי הכנסת, לפי מה ששמעתי עכשיו אני מבין שתהיה פנייה לכינוס הכנסת גם בשבוע הבא. אם כך הדבר, נביא גם את החוקים הללו לקריאה שנייה ולקריאה שלישית באותה ישיבה, וישיבה זו נעולה.

היו"ר י. ברמן :

חברי הכנסת, בעניין הבעיה המשפטית שהתעוררה טוען היועץ המשפטי של ועדת הכנסת שיש רק 119 חברי כנסת ולכן 60 חברי כנסת הם רוב.

על־כל־פנים, אם מישור רוצה להגיש בג"צ בנושא זה, אני חייב להודיע תחילה את התוצאה שאם לא כן אי־אפשר יהיה לעשות מאומה.

יסוד חוות־דעת של היועץ המשפטי של ועדת הכנסת אני קובע שהחוק הועבר לוועדה, כך שמי שחולק על כך יוכל לפנות לבג"צ.

גרעין האוזנר (המפלגה הליברלית העצמאית) :
באיוזה רוב ?

היו"ר י. ברמן :

60 נגד 6, על סמך ההנחה שיש 119 חברי כנסת.

הישיבה ננעלה בשעה 15:45.

נספחות

א. סדר-היום לשיבה תמי"ט

א. התחייבויות לנוצרים בצפון לבנון.

ב. התבטאויות ראש הממשלה באסיפות בחירות של הליכוד.

ב. סדר-היום לשיבה תמ"ט

א. חוק הבחירות (דרכי תעמולה) (תיקון מס' 7), ב. חוק מימון מפלגות (תיקון מס' 5), התשמ"א—1981
התשמ"א—1981 (קריאה ראשונה).

ג. מסקנות ביניים של הוועדה המשותפת (חוץ ובטחון—כספים)

בעניין ההצעה לסדר-היום בנושא יש להנהיג מצב חירום בתחום האנרגיה בישראל
(המשך)

(ג) בנושא של ניצול אנרגיית שמש להסקה ולקירור מבנים נמסר לוועדה שלאחרונה הושלם מיתקן הגדמה ראשון במכון לעיניים בבית-החולים תל-השומר. המיתקן כולל קולטים בשטח של 2,500 מ"ר ומצנן ספיגה בהספק של 200 טון קירור, ואמור לספק כ-60% מכלל האנרגיה לבקרת אקלים ולחימום מים במכון.

(ד) הוועדה שמעה על המחקרים בתחום של תאי שמש המתנהלים במוסדות להשכלה גבוהה, כולל הניסויים להגברת מקדמי ההתמרה מקרינה ל-חשמל; תאי שמש הכוללים אגירה; פיתוח מערכות לשימושים שונים; וכן אפשרויות יישום הטכנולוגיה בקנה-מידה מסחרי כבר בעתיד הקרוב.

(ה) הוועדה שמעה על העבודות הנעשות בארץ על יישום אנרגיה פסיבית (ניצול אנרגיית השמש במשולב עם תכנון המבנה) לבקרת אקלים במבנים. נמסר לוועדה שהטכנולוגיות אשר פותחו בשלות ליישום.

(ו) לוועדה נמסר מידע על פיתוחם לרמה מסחרית של קולטי שמש פרבוליים לייצור אנרגיה בטמפרטורות של 200°C והאפשרויות ליישום פיתוח זה בתעשייה.

(ז) כמו כן שמעה הוועדה על המחקרים המתנהלים במוסדות להשכלה גבוהה בנושא של אגירה אנרגיה שהוא נושא חשוב בעיקר ביישומים של אנרגיית השמש.

2. סיכום והמלצות

(א) הוועדה סבורה ששפע קרינת השמש על חלקים נרחבים של המדינה מתח גיסא ומצוקות האנרגיה הקונבנציונלית מאידך גיסא צריכים להכתיב

פרק ו': אנרגיית השמש

הוועדה המשותפת (חוץ ובטחון—כספים) לאנרגיה קיימה שלושה דיונים בנושא אנרגיית השמש ושמעה את מר ד. הגואל — מנכ"ל משרד האנרגיה והתשתית; פרופסור שביט — מדען ראשי, משרד האנרגיה והתשתית; מר ברוניצקי — מנכ"ל, אורמת טורבינות, בע"מ; פרופסור שלזינגר — רקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים; ד"ר מ. איזנשטט — האוניברסיטה העברית, ירושלים; פרופסור ב. גבעוני — אוניברסיטת בן-גוריון, הקריה בשדה בוקר; פרופסור ב. רו — אוניברסיטת תל-אביב ויועץ לוועדה.

1. מימצאים עיקריים

(א) בישראל מתקיימת פעילות ענפה במחקר, פיתוח, הדגמה ויישום של טכנולוגיות לשימוש באנרגיית השמש ובמספר תחומים ישראל מקדימה מדינות אחרות. הכולט מכול הוא השימוש באנרגיית השמש לחימום מים ביתי. קולטי שמש מספקים אנרגיה לחימום מים ליותר מ-400,000 בתים בארץ, הן במערכות אידיבידואליות והן במיתקנים מרכזיים בבתים משותפים. אנרגיה זו מחליפה יותר מ-3% מסך-כול ייצור החשמל, או יותר מאחוז אחד מסך כל הדלק הנצרך במדינה (כ-100,000 טון שווה ערך נפט).

(ב) הוועדה שמעה על תכניות והערכות הממשלה לפיתוחן של בריכות שמש כמקור להפקת אנרגיה בקנה-מידה מסחרי, ועל מפעל החלוצי באזור ים המלח. בשלב זה הוחל בהקמתה של בריכה בשטח של 250 דונאם ומיתקן גנרציה, אשר יפעל בשעות שיא, בהספק של 5 מגהוואט. בהמשך תורחב הבריכה לשטח של 1 ק"מ רבוע וההספק המותקן ל-20 מגהוואט. ההשקעה נאמדת בכ-20 מיליון דולאר. השלב הראשון יושלם, על-פי התכנית בראשית 1983.

להלן ממצאיה ומסקנותיה :

1. ממצאים עיקריים

(א) שיקולים מדיניים

מדינת ישראל זקוקה לכמות מסוימת של ידע וחומרה ממקורות חיצוניים לצורך תכנון ובניית תחנת-כוח גרעינית. אספקתם ממקורות חיצוניים קשורה בשיקולים כלכליים ומדיניים.

הובהר לוועדה כי קניית תחנות-כוח גרעיניות תורמת לביזור התלות של ישראל במקורות חיצוניים של אנרגיה. אך בהחלט איננה מאפשרת אי-תלות מוחלטת בגורמים כאלה.

(ב) איתור, תקינה ורישוי

הוועדה שמעה על המאמצים המתבצעים בוועדה לאנרגיה אטומית בתחום התקינה והרישוי. הובהר לה כי יש התקדמות בתחום ויהיו אתרים שניתן לבנות בהם תחנות-כוח גרעיניות, אך אין אף אתר שלגביו יש כיום היתר מלא. כמו כן הובהר לוועדה כי קיים מאמץ מאורגן לבניית מערך תקינה ורישוי לתחנות-כוח גרעיניות, אף הוא במסגרת הוועדה לאנרגיה אטומית, וכי מאמץ זה עדיין לא הגיע לידי סיום. מתוך גס-יוגן של מדינות אחרות נלמד כי שלב הרישוי הוא שלב חשוב מאוד בבניית תחנות-כוח גרעיניות. כך, למשל, מוסבר ההבדל בזמני הקמת תחנות-הכוח בארצות-הברית (כעשר עד ארבע-עשרה שנים) לבין הקמת תחנות-כוח בצרפת (כשש שנים) על בסיס שיטת ומשך זמן הרישוי בלבד.

(ג) שיקולים טכנולוגיים כלכליים

ההוצאה הכספית הכרוכה בקניית תחנות-כוח גרעינית חספת היא כמיליארד דולאר. הוצאה בתיקף כזה יכולה להשפיע משמעותית על פיתוח התעשייה ועל מיגורים אחרים במשק הישראלי (תחום הבנייה, למשל). חלק מן הרכיבים של תחנות-כוח גרעיניות מחייבים טכנולוגיה שאיננה ברשות גורם כלשהו בישראל ואף אין הגיון לרכשה או לפתחה משיקולים של יתרון כלכלי לגודל. חלק אחר מן הרכיבים (הדלק או המים הכבדים) מסוגים כמותיים אסטרטגיים. בפני ועדת המשנה הוצגו ממצאיה הראשונים של הוועדה שמונתה על-ידי שר האנרגיה בראשותו של נשיא הטכניון מר ע. חורב בתחום זה והיו הצרכים הטכנולוגיים של תחנות-כוח גרעיניות ויכולת המשק לעמוד בהן מבחינה טכנולוגית. מדובר בסקר בתיקף ניכר מאוד אשר תוצאותיו תושלמנה בעוד מספר חודשים.

ממצאי הביניים כפי שהובאו בפני הוועדה כל-להלן :

1. מבחינת ההתאמה הטכנולוגית לתעשייה הישראלית יש לבחון את עדיפות סוג הכור : אורניום טבעי — מים כבדים או אורניום מועשר — מים רגילים.

2. משיקולים כלכליים לא כדאי להציע פתרון שבו כל הכור על מערכתיו הגרעיניות והאחרות יתוכנן וייוצר בארץ.

מדיניות של עידוד המשק המאמץ לפיתוחן של טכנולוגיות אשר יאפשרו השתתפות נרחבת הולך וגדל מדיניות האנרגיה הראשונית של המדינה על אנרגיית השמש.

(ב) הוועדה מתרשמת מהישגי המחקר והפיתוח בתחום האנרגיה הסולרית בכל הנושאים אשר הוצגו בפניה וסבורה שכמה מאלה יכולים להוות מגוף לפיתוחן של טכנולוגיות עד לרמה של יישום מסחרי.

(ג) הוועדה סבורה שבמצב הידע הקיים יש לעודד מחקרים מבטיחים בתחום אנרגיית השמש. נוסף על כך סבורה הוועדה שיש לרכז מאמצים לאור מים לטפח ולקדם נושאים שהבשילו ולהוציא אותם מן הכוח אל הפועל.

(ד) הוועדה סבורה שבטכנולוגיה המועדפות יש לח-תור בהקדם להקמתם של מפעלי הדגמה מסחריים כבסיס להוכחתן ולפיתוחן שוק בארץ וב-עולם. הוועדה קוראת לממשלה לפעול לעידוד וזירוז הקמתם של מפעלים אלה.

(ה) הוועדה סבורה שיש לעודד את התעשייה המקומית שתתארגן בצורה מתאימה כדי להתמודד ולהתחרות בשוק העולם בכלל ובשוק המקומי בפרט. יש לעשות מאמץ מיידי כדי לשמור על היתרון היחסי הקיים בתחום זה במדינת ישראל, לנוכח ההתפתחויות המהירות בארצות אחרות. הוועדה סבורה שיש לעודד פיתוח שוק נרחב בארץ ובעולם לניצול מערכות אנרגיית שמש המיוצרות בארץ.

הוועדה סבורה שיש לשקול גם מתן תמריצים להסבה לאנרגיית השמש, תוך בחינת הכדאיות למשק הלאומי.

(ו) הוועדה ממליצה שפרויקט בריכות השמש יקבל תשומת-לב מיוחדת ותימרוץ מתאים כדי להגיע למסקנות במהירות האפשרית אם השיטה מתאימה להפקת חשמל בקנה-מידה גדול (ניצול חלקים מי-המלח) להחלטה מהירה בנושא זה יש חשיבות גם לגבי השלכות על פרויקט תעלת הימים.

(ז) הוועדה ממליצה כי יחקק חוק לעידוד, ניצול ושימוש אנרגיה סולרית למען פתרון בעיות מעשיות המונעות את ניצול האפשרויות הקיימות.

פרק ז' : אנרגיה גרעינית

הוועדה המשותפת דנה בנושא תחנות-כוח גרעיניות במשך ארבע ישיבות ושמה את מר י. טולפמן — מנכ"ל חברת החשמל (דאז) ; מר א. עינב — משרד האנרגיה ; פרופסור פרינץ — הטכניון ; מר י. זיזיק — משרד האוצר, מר ע. עילם — מנכ"ל הוועדה לאנרגיה אטומית ; ד"ר י. אדר — הוועדה לאנרגיה אטומית ; מר א. סרוסי — מנכ"ל קמ"ג ; מר ע. חורב — נשיא הטכניון ; פרופסור א. דר — הטכניון ; מר מ. רון — קמ"ג ; מר בראור — קמ"ג ; מר א. קניגסברג — הוועדה לאנרגיה אטומית.

הוועדה בחרה בוועדת משנה : י. רום — יושב-ראש, י. בן-מאיר, מ. חריש, מ. עמית, ד. רוזילין, א. רון.

פרק ח': תזכיר הקע להערכות מצב אסטרטגיות

1. מהות הבעיה

משבר האנרגיה הוא תופעה ששורשיה, בעיקרם, פוליטיים-כלכליים אך הסימפטומים שלה מתאפיינים על ידי הופעת מחסורים זמניים ותנודות מחירים תכופות וגדולות בשוק העולמי. משיקולים פסיים טכנולוגיים לא היתה כל סיבה להתפתחות משבר אנרגיה עולמי בשלהי 1973 דווקא. שיעור הצריכה העולמית באותה שנה היא 3% מכלל הרזרבות המוכחות. העולם ידע כי בהיקף הצריכה שלו דאז, עומד לרשותו מלאי שיספיק למשך למעלה מ-30 שנה. אמת — שיעור הצריכה העולמית הלך ועלה כך שמשך התקופה המובטחת לאספקה היה קצר מ-30 שנה אבל היה מקום לאופטימיות מכמה סיבות:

(א) מלאי הרזרבות המוכחות קטן בדרך כלל מן הררובה האמיתית. אפשר היה להניח שחיפוש נפט נוספים יביאו להוכחת רזרבות נוספות.

(ב) כאשר באר נפט מוכרות "סחוטת" היא מכילה בין 50% ל-70% מכמות הנפט שהיתה בה מלכתחילה. היה יסוד להניח כי בעתיד תמצאנה דרכים טכנולוגיות לחזור ולהפיק חלק הגון מן היתרה.

(ג) הנפט לא היה מקור האנרגיה הראשון של התבל, קדמו לו מקורות כמו העץ, הפחם, הכבול והאנרגיה ההידרותרמלית. הם נדחו מפני הנפט בגלל מחיר הפקתו הנמוך (עשרות סנטים לח"ב) ואיכות חיים הולמת לפועלי ההפקה. אפשר היה להניח שתוך התקופה שעוד נותרה על לירי דת רזרבות הנפט לרמה נמוכה מזי — נגיה תוך 30—50 שנה — תפוח טכנולוגיה לגיצול מקור אנרגיה ראשוני אחר. שנראו מבטיחים ביותר היו הגז הטבעי והאנרגיה הגרעינית. למרות מכלול הטענות שלמעלה, אשר הועלו פעם אחר פעם עלי ידי כלכלנים ידועי שם גם לאחר שמשבר האנרגיה היה בעיצומו. אנו מצויים במצב שמסבר גם היום — שבע שנים לאחר המפנה, הסיבות העיקריות לסטייה זו מן התחזיות הטכנולוגיות-כלכליות הן סיבות פוליטיות המפורטות להלן: את הנפט מפיק מספר קטן של מדינות אשר הן עצמן צרכניות נפט צנועות מאוד. רוב צרכניות הנפט הגדולות אינן מפיקות אותו בהיקף שימלא את צרכיהן או שאינן מצויות בהן בכלל.

יכולתן של חלק ממפיקות הנפט לנצל תוספת תקבולים במסגרת המבנה הכלכלי. המפגור של ארצותיהן מוגבלות מאוד. מצב זה מביא לחסינות, יחסית, של המדינות המייצאות נפט כלפי תוצאות של אי-יציבות בשוק. משם כך הן יכולות להרשות לעצמן להקטין את הכמויות המופקות ולהעלות מחירים בלא לגרום לעצמן נזק. מספרן הקטן של המייצאות נפט מאפשר תיאום פוליטי. למרות חריקות פה ושם הצליחו מדינות אלה לתאם עמדות אף כאשר הופעלו עליהן לחצים חיצוניים בהיקף מרשים.

2. אופי משטרי מדינות הנפט הערביות לרוב יוצאותיות הנפט במזרח-התיכון (עיקר הפוטנציאל

3. בחירה מתאימה של סוג תחנת-הכוח הגרעינית תאפשר השתתפות מוגברת של התעשייה הישראלית.

4. מחירי תחנות-כוח גרעיניות ובעקב כך גם החשמל המיוצר בהן תלויים במידה רבה ברמת אביזרי ומערכות הבטיחות המותקנות בהן. כך יש, כנראה, להסביר את המירווח הגדול במחירים לתחנות-כוח גרעיניות בעולם, שהוצגו בפני הוועדה. מתוך כך ברור שמידת התועלת הכלכלית של ייצור חשמל בתחנות-כוח גרעיניות תלויה הן בפרמטרים הטכנולוגיים שלהן, בקריטריונים של רישוי האתר ותחנת-הכוח והן בתנאי המימון של הרכישה.

(ד) שיקולים אקולוגיים ציבוריים

תחנות-כוח אשר נבנו בארצות שונות עומדות כיום ללא שימוש משום שהפעלתן נראתה כמסוכנת לציבור. הובהר לוועדה כי הפעלתן התיקנה של תחנות-כוח גרעיניות מבטיחה תוצאות אקולוגיות מצוינות, אך חשש הציבור מפני תקלה הוא רב ועלול אף להיות לא רציונאלי. הארץ המערבית בה אימוץ תחנות-הכוח הגרעיניות הוא "חלק" ביותר היא צרפת בה נהוג להציע יתרונות כלכליים לאזורים בהם נבנות תחנות-כוח כאלה.

2. מסקנות והמלצות

(א) הוועדה מציינת בברכה את ועדת חורב אשר פועלת לבחינה מדוקדקת וכוללת של עלויות ותועלות הצפויות בשל בניית תחנות-כוח גרעיניות בישראל. בחינה זו צריכה לכלול חישוב עלויות ההקמה, התיפעול והמימון של התחנה ומכלול התועלות האנרגטית, התעשייתית והחברתית, שפרייקט כזה כורך. על בחינה זו להסתיים בהקדם האפשרי וליחס את הערכותיה למצב העתידי שיוצר בעוד כ-10 שנים, כאשר התחנה תחל את פעולתה.

(ב) הוועדה פונה אל הממשלה שתפעל למען פתיחת אופציות מדיניות אשר תאפשרנה רכישת ידע וחומרה לצורך תיכנון והקמה של תחנות-כוח גרעיניות אם יימצאו מוצדקות בתהליך הבחינה הנ"ל.

(ג) הוועדה קוראת לממשלה להחיש את פעולת זיהוי האתרים הבאים בחשבון להקמת תחנות-כוח גרעיניות ולהקמת מערך הרישוי הכולל תקנות בטחונות ואיכות הסביבה כולל הקצאת כוח-אדם מקצועי.

(ד) הוועדה ממליצה שמשרד האנרגיה יעבד ויישם תכנית להסברה ולשיתוף הציבור בהחלטה על הקמת תחנת-כוח גרעינית בישראל.

(ה) הוועדה ממליצה על טיפוח וחיוזק פוטנציאל כוח-האדם המקצועי אשר נבנה במשך התקופה הארוכה של פעילות הוועדה לאנרגיה גרעינית.

3. תסריטים אפשריים להתרחשויות במישור הבין-לאומי
(א) התסריט "השלום"

בעולם ננקטים וינקטו צעדים להקטין את הבי-
קוש לאנרגיה דרך אמצעי היסכון במערכות הצ-
ריכה הקיימות ותיכנון חוסך אנרגיה של מערכות
חדשות. בגלל מחירי האנרגיה הגבוהים מחומ-
רצים חיפוש מקורות ראשוניים ובעקבותיהם
גילויי מקורות אלה בקצב גובר. במקביל מפות-
חים תהליכים טכנולוגיים לייצור אנרגיה ממקו-
רות שהזנחו עד כה כמו פצלי שמן, או אנרגיית
שמש. יתפתח יחס של השלמה על נחיצותם של
מיתקנים גרעיניים שעד כה התעכב השימוש
בהם. במקביל תרד הקהויה של תלכיד אופ"ק
וניגודי האינטרסים באיגרו ויבלטו תוך הקטנת
כוחו. בעקבות כל אלה יתפתח תוך 15—20
שנה מצב בו מעמדו של הנפט לא יהיה כה
מרכזי שהוא כיום. תוצאת התפתחות כזאת
איננה בהכרח חיסול המונופוליות בייצור אנרגיה.
מה שסביר יותר הוא שתהיה העתקת המונופול
אל הארצות המפותחות ביותר (בעיקר במקרה
של פיתוח המבוסס על כורים גרעיניים) אשר
משטריהן נחשבים אחרים יותר מבחינה בין-
לאומית.

כדי לעודד התפתחות כזאת יש להניח כי ארצות
המערב יעשו כמיטב יכולתן למנוע הופעת הפר-
עות לתהליך הרצוי להן. הן תשתדלנה "להקפיא"
את המשטרים בארצות מייצרות הנפט (כי עם
המשטרים הנוכחיים הן יצרו מערכת יחסים
נסבלת אם גם לא אופטימאלית) ותשתדלנה
להגיע להסכמים ביניהן כדי להפחית את הסיכו-
נים שבתחרות רכישת פרועה.

(ב) "המזרח המתעורר"

בגוש המדינות הקומוניסטיות חלות התפתחויות
משמעותיות מאוד. נכראה שבסין יש מקורות
בהיקף תפוקה אפשרי העולה על תצרוכתה הנו-
כחית של סין. עובדה זו תגביר את הסחר בין
סין ליפאן, תפחית את תלותה של האחרונה
בנפט ערבי ומוסלמי (אינדונזיה) ותשפיע על
מערך היחסים ארצות-הברית-יפאן-סין-ברית-
המועצות.

קיימות טענות החוזרות ומועלות כי באמצע שנות
השמונים תהיה ברית-המועצות יכולה נטו של
נפט. קשה להניח שלרשות מדינה זו יהיו הדרוש
לתחרות על הנפט בשוק הבין-לאומי. ניתן לצפות
כי ברית-המועצות תנסה להגביר את קצב חיפושי
הנפט והגן בתחומיה (בעיקר בסיביר) או
להשתלט על מקורות נפט קיימים בארצות אשר
עד כה לא השתייכו לתחום שלטיתה המוצהר.
יש סתירה בין שתי האופציות הללו משום של-
צורך קידוחי נפט בהיקף ניכר ובעומק רב תודקק
להשקעות מערביות ולטכנולוגיה אמריקנית.

במסגרת זו אפשריים שני תסריטים :

ברית-המועצות מקבלת סיוע נרחב לחיפושי נפט
מן המערב ומגלה נטייה לוותר בתחומי היכון
בין הגושים.

ברית-המועצות מנסה להשתלט על ארצות מייצ-
ותמשך.

ציאל של ארצות אופ"ק יש דפוסי התנהגות פוליטית
החורגים מן המקובל. מצד אחד הן נוקטות במדיניות
שמטרתה מקסימיליזציה של הכנסותיהן ממכירת הנפט
— ניתן לחזות את התנהגותן לטווח ארוך בהס-
תמך על הנחה זו — מצד שני מתנהגות חלקן
בצורה לא כל כך אחראית מבחינה פוליטית —
לוב היא דוגמה בולטת, אך לא יחידה — עד כי
מתייחסים אליהן כאל "משטרים מטורפים". החשש
מפני התנהגות "מטורפת" או מפני החלפת המשטר
הקיים "במשטר מטורף" לצד אי-היכולת או אי-
הנכונות להתערבות צבאית מצד המערב, מקנה למ-
דינות אלה מרחב תימרון פוליטי בלתי-פרופורציונלי
לעוצמתן הצבאית.

לצרכניות הנפט מספר אופני תגובה אשר מהם בוחרת
כל אחת בתלכיד הנראה לה אופטימלי :

(א) חיפושי נפט — לאחר שמחיר הנפט עלה כל
כך יש תמריץ לחיפושים במקומות שההפקה
בהם יקרה או שסיכויי הימצאות הנפט בהם נמו-
כים יחסית. פעילות זו כבר הביאה להגדלת
רזרבות הנפט המוכחות מאז 1973 והיא עתידה
להימשך.

(ב) פעילות התממשותן של אופציות טכנולוגיות
להחלפת הנפט כמקור אנרגיה ראשוני. פעילות
זו היא איטית מעצם טבעה (מסדר-גודל של
15—20 שנה) ולכן, תוצאותיה יראו רק בעתיד
הרחוק יחסית.

(ג) הגברת מכירות ליצואניות הנפט. מאחר שחלק
מאלה מוגבל ביכולתן לקנות מוצרי צריכה ואמ-
צעי ייצור, מנסות היבואניות לשכנע את היצו-
אניות להתגבר את ייצור הנפט עלידי כניסה
לתעשיות היקוק והפטרומיכה שהן עתירות
אנרגיה ועתירות הון בעת ובעונה אחת. לתהליך
זה, שהוא איטי יחסית ויתחיל להשפיע רק
באמצע שנות השמונים, כאשר הטכנולוגיות תי-
קלטנה בארצות היעד שלהן, תוצאה מבורכת
מבחינת המדינות יבואניות הנפט. יש להניח
שיוצרו עודפי ייצור של מוצרים פטרומימיים
בעולם ותתפתח תחרות אשר תביא להורדת
מחירי המוצרים שבהם מגולמת אנרגיה רבה.
מבחינת מדינת ישראל יש סיכון לתופעה של
העמקת הייצור בידי יצואניות הנפט העויינות
לנו ועוד נשוב לדבר בכך.

(ד) דרך נוספת לשיפור המאזן המסחרי — מכירת
נשק. העיסקה בין צרפת לעיראק אינה טעונה
פירוט לצורך הבהרת אופי הפעילות וסכנתה. יש
לצפות שעיסקות כאלה תקשרנה גם עם מדינות
אחרות, למשל עם ערב הסעודית.

(ה) כדי להתגבר על הבעיה שרוב יצרניות הנפט
סובלות מיציבות פוליטית מופקפת, מחזיקות
יבואניות הנפט מלאי של מספר חודשי צריכה.
מלאי אסטרטגי זה הוא הקובע — למעשה —
את משך התקופה שמדינות אלה תוכלנה להכין
תגובה דרסטית כלשהי במקרה של משבר חמור
ומתמשך.

הלוואי של מאמץ הפיתוח יש למנות את בניית תשתית כוח-האדם, תהליך המבוסס על מגע קרוב עם תרבויות חיצוניות ועל שינוי המבנה החברתי המסורתי. הלוואי של התהליך הוא יצירת בסיס צפיות בלתי-ריאליסטי, המסרב להתחשב בקבועי הזמן הדרושים להתפתחות גורמלית. תוצאת מצב זה היא חוסר יציבות פוליטית כמו של איראן. במצבה הנוכחי של הטכנולוגיה — כאשר התחליפים לנפט הם רק בשלבי היווצרות — עלול משבר דמוי איראן שיופיע באחת מייצרניות הנפט הגדולות, דוגמת ערב הסעודית, ונצואלה או לוב להיות הרה-אסון. כמעט ואין ספק כי במשך התקופה הקריטית 10–15 שנה מהיום תארע הפיכה באחת או יותר מייצרניות הנפט העיקריות. אם הפיכה זו תלווה על-ידי הפסקת ייצור הנפט ואפילו רק על-ידי הפסקת אספקתו לארצות המערב יתאפיין התסריט האחרון שלנו על-ידי הפסקת אספקה מסיבות פוליטיות אשר ממדיה יחייבו התערבות צבאית.

(ה) סיכום

ארבעת התסריטים שנסקרו למעלה הם קבוצה אחת מבין סדרה גדולה של התפתחויות אפשריות. אין להניח שאף אחד מן התסריטים יתממש בצורה בו הוא מתואר וקרוב לוודאי שבמשברים שונים יופיעו אלמנטים השייכים לתסריטים שונים. הכנה מראש של תגובות אפשריות מעין אלו שנמנו למעלה היא הדרך היחידה להקטנת הסיכונים שהם טומנים בחובם. הכנה התגובות האפשריות היא חלק חשוב מתהליך בנייתן של מדיניות אנרגיה לאומית.

4. בעיות האנרגיה מנקודת המבט של ישראל

(א) לישראל בעיות אנרגיה העולות בחומרתן על אלה של מדינות נעדרות נפט אחרות חוסר אמינות במקורות אספקה ומחיר רכישה גבוה — שתי תופעות שמקורן בסל מקורות בלתי-אופטימאלי — מאיימים לחרסם בעצמאותה של המדינה. המשימות העיקריות אשר מדיניות ה-אנרגיה צריכה לענות עליהן הן:

- א. אבטחת אספקת אנרגיה למשק במחיר סביר;
- ב. אבטחת אספקת דלק לצה"ל ולמשק בשעת חירום;
- ג. אבטחת מלאי דלק לטווח זמן כזה שאם יתפתח מצב של חוסר אספקה (דוגמת תס"רית ד') לא תהיה המדינה נאלצת לגלות נזק באמצעים דרסטיים לבטחת מהלך חייה התקיף עוד לפני מדינות אחרות.

(ב) הבעיות המועלות למעלה בתת-הסעיפים ב' ו-ג' ניתנות לפתרון, עקרונית, על-ידי תחזקת מלאי בגודל מתאים ועל-ידי הבטחת זרימת דלק לארץ גם במצב חירום. נושא מלאי הדלק מטופל בתת-ועדה מיוחדת במסמך זה נזכר כי השימוש במכונת "מלאי" מניח כמות דלק הן במלאי דלק גולמי והן במלאי תזקיקים שהיא זמינה למשתמש הפוטנציאלי בה בשעת חירום. במילים אחרות מלאי החירום היא הכמות שתעמוד לרשות המשתמש בה גם לאחר שנלקחו

רות נפט על-ידי מהפכות יומות או בדרך צבאית בוטה.

אם אמנם נכונה ההנחה שהמהלך הסובייטי באסגניסטאן מיועד לשפר את מעמדה האסטרטגי של ברית-המועצות בכיוון איראן והמפרץ הפרסי יש בכך מקום לדאגה רבה, משום שמהלך זה מצביע על הבחירה האפשרית באופציה האגרסיבית מבין השתיים שנמנו למעלה.

(ג) "לחם, עבודה ונפט"

משבר האנרגיה פגע קשה בארצות המתפתחות ודרךן באיזון הכלכלי העולמי. בתקופה שבה כושר הייצור גדל בארצות מפותחות כמו גרמניה בכ-5% לשנה גדלה הצריכה המקומית רק בכ-3.5% לשנה. עודף כושר הייצור היה מופנה בדרך כלל ליצוא לעולם אלא שמשבר הנפט קטע כמעט לחלוטין התפתחותו של חלק עולם זה. תוצאות המצב הנוכחי היא אבטלה ממושכת ורחבת היקף בכל העולם המערבי. שיעור האבטלה בבריטניה, כיום, הוא 6.5% מכלל כוח העבודה ובאיטליה 8%. לקראת אמצע שנות ה-80 צפויה האבטלה בבריטניה לעלות ל-8% וזאת של איטליה תחמיר עוד יותר.

חיץ המגמה הנוכחית מצביע על משבר חסר פתרון ההולך ומחורף על-ידי פתרונות לעת מצוא. פתרונות אלה מתרכזים על שוק הנשק כעל אמצעי מיידי לצורך חילופי עודפי כושר הייצור של הארצות המפותחות בעודפי הכסף של יצרניות הנפט. בצד החימוש המוגבר נעשים גם צעדים ממשיים בתחום הפיתוח הכלכלי ופיתוח התשתית הטכנולוגית, אלא שהיקפם של אלה מוגבל כאשר עם ההתפתחות גדל כושר הספיגה. התחרות על שוקי יצוא הנשק מביאה להגברת תעושת של המוכרים. עיסקות כגון צרפת — עיראק או צרפת — פקיסטאן נעצרות קרוב מאוד לגבול המכירה הישירה של נשק גרעיני.

על בסיס האמור לעיל ניתן לבנות תסריט על פיו גדלה מצוקת התעסוקה בארצות המפותחות ומתפתחים להציע קשים לפעולות דרסטיות שתקטנה את מחירי הנפט ותוצאותיו הכלכליות. במקביל מתפתחים תנאי מצוקה חמורה בארצות המפותחות העניות באנרגיה. בארצות אלה נפסקת הצמיחה הכלכלית לחלוטין ומתבררות תופעות רעב אקוטי. בהמשכו של תסריט זה שתי אלטרנטיבות נטיבות — האחת השתלטות צבאית של ארץ או ארצות מפותחות על יצרניות נפט ושביירתן של אירגון אופ"ק. האלטרנטיבה השנייה — מרוץ מכירה של נשק גרעיני וקונבנציונלי לארצות המייצרות נפט שיאפשר להן גיבוי צבאי לפעילותן במישור הכלכלי. יש להביא בחשבון כי להתממשותה של האלטרנטיבה הזאת יש צורך בפרק זמן שאורכו תלוי במידת המתירנות של הארץ המוכרת.

(ד) "פיתוח, מהפכה וקטסטרופה"

בכל אחת ממדיניות הנפט הביא השפע הכלכלי למאמצי פיתוח בהיקף ניכר. בין שאר תוצרי

בעיה זאת יש לראות במקביל להתפתחות חמורה אחרת והיא החדירה הערבית לשוקי ההון העולמיים. חדירה זו מסוכנת הן בגלל השפעתה הישירה — סגירת מקורות מימון הנמצאים בשליטה ערבית — והן בגלל השפעתה העקיפה — הגברת ההתייחסות לעמדה הערבית בגופים פיננסיים בין-לאומיים.

אין להתעלם גם מכמה הזדמנויות כלכליות שמשבר האנרגיה מביא בעקבותיו. כך, למשל, נשתנו משמעותית תחשיבי הייצור החקלאי, בעיקר של ירקות שלא בעונתם, בעבור השוק האירופי והזדמנות זו ניתן לנצל. פיתוחים ישראליים שהתבססו על שפע אנרגיית השמש שלנו ניתן למכור לארצות אחרות ולהיפך, פעולות תעשייתיות שניתן להשתמש בהן במקור רות אנרגיה בטמפרטורה גבוהה יש להן יתרון בארץ. כבר כיום ניתן לראות ניצנים של יתרונות כלכליים הצומחים מפעולות תעשיית יצוא מבוססות על פיתוח מכשירים, תהליכים ומערכות על-ידי מדענים ומפעלים ישראליים. פרויקטים כגון ניצול הפסולת החקלאית לייצור אנרגיה והבריכות הסולריות הם הראשונים שזו"כ כיום לעניין רב במישור הבין-לאומי ויש לקוות שיעברו גם לשלב של מכירות רחבות היקף, כאשר אחרים באים בעקבותיהם. בשלב מיידי ניתן לפתח תעשיית יצוא מבוססת על יחידות סולריות לחימום מים לשימושים למגורים ול- תעשייה.

(ה) אספקטים מדיניים

לאורך כל המסמך הזה הודגש הקשר בין האספקטים המדיניים והכלכליים של בעיית האנרגיה. דומה כי יש תועלת בקיבוץ כל האספקטים הללו כדי לקבל תמונה שלמה.

(1) בעתיד הלא רחוק יעלה חלקו של יצוא הנפט המזווק ישירות על-ידי ארצות הנפט. יש להניח שתתפתחנה צורות מסחר אשר תפתחנה את האנונימיות של הקונים והמוכרים ועל-ידי כך תיפגע מכירת הנפט לישראל.

כבר כיום מסתמנת מגמה של דרישה לציון ארץ היעד במכירות נפט ואפילו בשוק. מגמה זו כמו קודמתה תחבל בקניית הדלק על-ידי ישראל ותפחית מיכולת המיקוח שלה כלפי הספקים הזמינים. אלמנטים מדיניים שהם תוצאה ההתפתחויות בתחום האנרגיה אך לא מהווים חלק ממדיניות אנרגיה הם:

חדירת הון ערבי לשוקי ההון הבין-לאומי מעלה את עוצמתו הפוליטית של ארצות ערב. לעובדה זו עלולות להיות השפעות ישירות — על יכולת המדינה לגייס כספים, ועקיפות — על מידת נכונותן של חברות תעשייתיות וכל-כלית להסתכן בהשקעות ובסחר עם ישראל.

מלאי ההון הגדול שבידי הערבים הופך אותם למטרה מבוקשת על-ידי מוכרים תעשייתיים שונים. הדבר כבר הביא להגברה מרשימה מאוד בכמויות הנשק שנמכרו לארצות אלה ויש סימנים לביטול מגבלות איכותיות. הסכם מכירת

בחשבון אפקטים של שחיקה והרס האופייניים לשעת חירום. במידה שמניחים יבוא דלק מחוץ לארץ תוך כדי מצב מלחמה, יש להביא בחשבון את הסכנות הצבאיות הכרוכות בהובלת הדלק, ולהתייחס לכמות הזמינה כתוצאה המכפלה של הכמות המיובאת בהסתברות שתגיע בשלום ארצה.

(ג) תלות במספר זעיר של ספקים לפי חוזה רק מעט יותר מ-50% מכלל הנפט שקנתה ישראל בשנה האחרונה סופק על סמך חוזים ארוכי טווח. יתר הכמות כ-42% באה מקניות מזדמנות. מקורו של הנפט מקנייה על סמך חוזים הוא במקסימום ובמצרים. מבנה המשטר הנשיאותי במקסימום יוצר קשר הדוק בין אופי ההתייחסות של הנשיא למדינת ישראל לבין זמינות הנפט המקסימלי בעבורנו. פעולות מסוימות שנעשו על-ידי ישראל בעבר סיכנו את היחס האוהד של הנשיא הנוכחי ואין בטחון שלאישיות אשר תחליף אותו תהיה אותה מידה תחילית של אהדה והערכה לישראל. משך החוזה לאספקת נפט ממזרים מוגבל ואין צורך להדגיש את האופי הפוליטי המיוחד של הקשרים עם ארץ זו.

תלותה החריפה של מדינת ישראל בקניות נפט בולטת כאשר משווים את מצבה למצבן של מדינות אחרות. בשנה שעברה היה חלקן של הקניות המזדמנות 6% מכלל קניות הנפט של ארצות-הברית, 9% מאלה של אירופה, 12% מאלה של יפן. כאמור החלק היחסי מקניותיה של ישראל הוא 42%. ההתייחסות המיוחדת לקניות מזדמנות איננה באה על רקע המחיר הגבוה בלבד. לאחרונה החלה להסתמן מגמה של תביעות לציון המשתמש הסופי על-ידי ספקיות הנפט לשוק הקניות המזדמנות. מומה זו תכביד מאוד על קניית נפט על-ידי ישראל ולבטח תייקר אותו. סיבוך צפוי נוסף היא העובדה שבשנים הבאות תגבר יכולת הזיקוק של ספקיות הנפט והן תגברנה את השפעתן על-ידי שליטה בשוק התזקיקים בנוסף לשוק הדלק הגולמי. את מכלול הבעיות הפוליטיות הזה מגסה ישראל לקוץ בעזרת חוזה אספקה מותנה במחסור ש-חתמה עם ממשלת ארצות-הברית. הנושא זה נידרש בהמשך הדברים.

(ד) אספקטים כלכליים

סקטור האנרגיה יוצר מעמסה מכבידה והולכת על כלכלת המדינה. ההוצאה החוזית על קניית דלק בשנת התקציב הנוכחית היא כ-2.1 מיליארד ויש להניח שתהיה בפועל בין 2.5 מיליארד ל-3 מיליארד דולר. סכום זה שווה בערך לסך הערך המוסף של היצוא הישראלי והוא כפול מערך הרי-כש הבטחוני בחוץ-לארץ. המועקה שהוא יוצר על המשק היא גורם חשוב ביותר בהגברת תלותנו הכלכלית וחובנו החיצוני. ככל שאנו נתקלים בקשיים פוליטיים בהשגת דלק מיתרגם הקושי למוגני מחיר ודרכם להגברת המועקה הכלכלית. בכך יש לראות את עיקר הבעיה משום שכמעט בכל מצב יש לצפות לכך שישראל תשיג את הדלק החיוני לה אך מחיר המצרך עלול להיות כבד מנשוא.

כן, לא התרשמה הוועדה מאיכות שיתוף הפעולה הבין-משרדית להגברת החסכון באנרגיה. פעולה מתואמת בין-משרדית יכולה וצריכה להביא ליישומן של מכלול תקנות בתחום כגון בנייה, התעשייה והחקלאות שיגרמו להכללתם של שיטות ומיתקנים חוסכי אנרגיה בסקטורים הצורכים אותה.

נושא נוסף בתחום הקטנת הביקוש לאנרגיה הוא חינוך לחיסכון. ייתכן שאנו חוטאים בעודף אופטימיות בהכלילנו את נושא החינוך במסגרת ה"אמצעים" שהשפעתם כבר בטווח הקצר. עם שנושא זה צובר מומנטום אם הוא מטופל כראוי, וללא חילת באורך הטווח אשר בו ניתן לארוך את מירב דובשו, ניתן להתחיל בו בהיקף משמעותי ולקבל תוצאות ראשונות תוך פרק הזמן המוגדר בפרק זה. יש מקום לערוך בדיקה השוואתית בין השיטות שנקטו בהן בעבר כדי להשיג חיסכון בצריכת מים ושמירה על פרחי חבר שהם שני הנושאים בהם, דומה, שהצלחת ביותר חינוך הציבור להשגת מטרה לאומית. בעקבות בדיקה זו יש לנסות וליישם את החלקים הרלבנטיים בתחום החיסכון באנרגיה.

הגברת הזמינות. מתוך רצון לפצות את ישראל על אובדן המקור הבטוח של נפט משדה "עלמה" הסכימה ממשלת ארצות-הברית להעמיד לרשות המדינה כל כמות נפט שלא תוכל לקנות כדי למלא את הביקוש שלה בתנאי צריכה נורמאליים. מחיר הנפט לא הוגדר בדיוק אך הוא כולל פיצוי ממשלת ארצות-הברית על טירחתה, וכן גם לא הוגדרו בדיוק המצב אשר מצדיק הפעלת ההסכם ומשך הזמן המרבי שיעבור בין תביעה ישראלית להיענות אמריקנית. משך הזמן בו תקף ההסכם — 15 שנה מיום החזרת שדה עלמה. שר האנרגיה דיווח לוועדה על מאמציו להביא לידי הבהרת הנקודות הסתומות בחוזה, ואף מיוצר ההגנה שנחתם בעקבות מאמצי אלה ואשר מפרט במידה מסוימת את הבעיות החתומות בהסכם. המקור העיקרי שיעמוד לרשות המדינה בתקופת מחסור פתאומי הוא המלאי האסטרטגי. לוועדה הוצג המחר הגבוה של שמירת מלאי זה והובהר שיעור פגיעותו במקרה מלחמה וכן תכניות לעתיד. לא הוצג בפניה המכלול המלא של שיקולים שהביאו לקביעת המלאי ברמתו הנוכחית או ברמה כלשהי. לא הובהרו התסריטים (בעיקר ההנחות לגבי מערכות הנשק שבידי האויב) אשר שימשו לצורך הערכת שרירות המערכת בשעת מלחמה. לפיכך ממליצה הוועדה על בדיקה מקיפה של נושא המלאי האסטרטגי.

בפני הוועדה הוצגה בהרחבה בעיית רכישת הנפט. תמונת המקורות המנוצלים כיום שורטטה בקווים כלליים בסעיף המבוא למסמך זה. על האמור שם חשוב להוסיף את העובדה שגישת משרד האנרגיה גורסת הסתמכות בלעדית של רכישה באמצעות חברת על הנמצאת בבעלות של שלוש חברות הדלק פז, סנוול ודלק, כגורם רוכש נפט גלמי. יש לבחון מידי פעם את מערך

הכור אוסירק מצרפת לעיראק הוא רק דוגמה להתפתחויות כאלה.

5. בעיות ופתרונות לטווח הקצר

(א) המצב הנוכחי בתחום האנרגיה מהייב סידרה של פעולות והחלטות אשר יש לקבלן כיום אך תוצאותיהן תורגשנה בטווחי זמן שונים בעתיד. החלטות כאלה יש לקבל, בלי להתחשב באורך הזמן שיעבור עד להתממשותן לפי הקריטריון שלא תתקבל כל החלטה אופרטיבית בנושא שהתפתחותו אדישה לגבי אקט קבלת ההחלטה. לשון אחרת, אם העובדה שלא הוחלט או בוצע דבר בתחום מסויים איננה גורעת מן היכולת לבצע אותו דבר בעתיד אין סיבה לקבל החלטה היום.

במידה ואי-קבלת החלטה כמוה כהחלטה, יש להתייחס לנושא במסגרת תהליך קבלת ההחלטות כיום ולתתחשב בטווח הזמן אשר בו תורגש השפעתה של ההחלטה. לדוגמה — אילו רצתה מדינת ישראל לבסס לעצמה מעמד בין יצרניות תחנות כוח המבוססות על מיוזג גרעיני, חייבת הממשלה להחליט על מאמצי פיתוח בנושא בשנים הקרובות על אף העובדה שהתחנה המסחרית מסוג זה לא תפעל לפני שנת 2020. בפרק זה נדון בקבלת החלטות אשר השפעתן מיידית או בטווח של עד חמש שנים. לטווח זה נקרא הטווח הקצר.

(ב) כדי לבחון את פעילויותיה של ממשלת ישראל והאופציות שיש לה לפעולה לטווח הקצר נחלק את שדה הפעולות לכאלה המיועדות להקטין את הביקוש לנפט ולכאלה המיועדות להגדיל את זמינות הנפט למשק.

הקטנת הביקושים. תחום הפעילות המיועדות להקטנת הביקושים לאנרגיה ובמיוחד לנפט ומזר צריה הוא חיוני ומסובך כאחד. יהיה זה שטחי לצפות כי הורדת דרסית בלתי-מפלה של הביקוש לאנרגיה תביא ברכה למשק. כל עניינה של מדיניות האנרגיה הוא מאמץ מתמשך להבטחת מקורות זמינים כדי לאפשר מילוי יעדים לאומיים כגון תיעוש, מיכון החקלאות וכו'. הכלי הקלאסי להפחתת ביקוש — העלאות העלויות לא יסכון כשהוא לבדו. יש לבנות מדיניות תעריפים לחשמל ולדלק המושתתת על בסיס נתונים אמין ומפורט ועל מודלים הבנויים להצבעה על קשרי הגומלין בין הענפים והתת-ענפים במשק. במסגרת כזאת, ניתן להניח הנחות יסוד אשר תעמודנה למבחן הגופים הציבוריים-פוליטיים.

מדיניות תעריפים מתאימה מהווה אינדיקציה ברורה למדי על הכיוונים בהם מעוניינת הממ"ש להשלים אינדיקציה זו באינדיקציה של פורמאציה על מכלול האפשרויות-הטכנולוגיות ברובן — שמאפשרות יישומן של מאמץ חסכון זה במציאות. משרד האנרגיה הקים גוף ייעוץ-החקר החסכון באנרגיה אך הוועדה מתרשמת כי היקף המאמצים שהועמדו לרשותו אינו תואם את ממדי הבעיה שעל פתרונה הוא מופקד. כמו

שנראות לה בעלות אוצרות גדולים משלנו. כמו כן, לא נשקלו האפקטים הצדדיים של הסטת הון של משקיעים יהודים לפרויקט ספציפי של קידוחי נפט מדרכי ניצולו הרגילות. ייתכן שהלק, לפחות, מהוץ זה היה מגיע לישראל דרך המגביית או מפעל איגרות העצמאות.

דרך בלתי-ישירה אך בעלת פוטנציאל מרשים היא הגברת זמינות הדלק באופן בלתי-ישיר. הגדלת הזמינות של מקורות אנרגיה אלטרנאטיביים מפחיתה, בשיעור שעשוי להיות ניכר, את הביקוש לנפט. רוב השינויים בהרכב סל המקורות הראשוניים לאנרגיה אינם בני-ביצוע בטווח הזמן הקצר. מקור אחד, שקיימת תשתית תעשייתית לייצורו ונסיכון מצטבר בניצולו הוא אנרגיה סולרית למטרות חימום. הוועדה לא דנה עד כה במכלול ההזדמנויות בתחום זה אך היא תערוך דיונים בנושא זה ובנושאים טכנולוגיים אחרים בתקופה הקרובה.

בטבלה שלהלן מסוכמים טווחי ההשפעה של החלטות בנושאים שונים בתחום האנרגיה. בכל מקרה מניחים בטבלה כי ההחלטות החיוניות להתחלת הטיפול מתבצעות היום וטווח הזמן נקבע על-ידי משך תהליך ההבשלה של כל פתרון.

0-5 שנים — נפט — הבטחת מקורות ומלאי אסטרטגי; חיסכון באנרגיה.

5-12 שנים — פחם; פצלי שמן; יחידות קטנות של אנרגיית שמש; פרויקט הימים.

12-20 שנים — גרעין; פצלי שמן; פחם; אנרגיית שמש.

20 ואילך — טכנולוגיות חדשות.

פרק מ': המלצות לכנסת העשירית

הוועדה המשותפת (חוץ ובטחון—כספים) קיימה דיון על עבודתה מאז הוקמה, ועל הישגיות היעדים אשר הציבה לעצמה. היעדים אשר לפיהם פעלה הוועדה נוסחו במכתב אל יושב-ראש הוועדה, חבר-הכנסת מ. חריש ואל חברי הוועדה מיום כ"ז בכסלו תש"ם — 17 בדצמבר 1979 (ראה נספח).

להלן הסיכום

1. לנוכח החשיבות של נושא האנרגיה, לרווחתה ובטחונה של ישראל ההשלכות של נושא זה על הפעילות הכלכלית, התלות של משק האנרגיה באספקה סבירה של נפט לאורך זמן, והצורך המתמשך להיערכות לקראת מצבי חירום בתחום זה, רואה הוועדה כחיוני שיימשך פיקוח פרלמנטרי אפקטיבי ומתמחה על עבודת הממשלה בנושא זה.
2. הוועדה סבורה שעל הכנסת העשירית למנות ועדת כנסת, בין אם ועדה קבועה מיוחדת ובין אם ועדה משנה קבועה, לטיפול פרלמנטרי בנושא האנרגיה.
3. בעדיפות ראשונה יהיה על הוועדה החדשה לעסוק בנושאים הבאים:
כלכלת אנרגיה ובעיקר מדיניות מחירי נפט (לרבות תיפקוד קרן ההשוואה למחירי נפט) ומחירי חשמל;

הרכישות בכדי לוודא שהוא האופטימאלי בהתחשב בשינויים במשק הנפט העולמי. גישות אחרות נדונו בדוח ועדת רום בנושא הדלק, בעיה נוספת הובלעה תוך הצגת הנושא היא שיעור היתרון בשמירת המידע על מחירי דלק ומודלים בתחום זה שעל בסיסם מתבצעות החלטות רכישת. ייתכן שפתיחה חלקית של המידע הזה תביא תרומות באינפורמאציה וחישיבה מציבור רחב שנמנע ממנו לתרום בתנאים הנוכחיים. לא נדונה עד כה בעיית האינטרסים המתנגשים אשר מביאה לפגיעה ביכולת המדינה לרכוש נפט למען הגשמת מטרות אחרות. כך, למשל, הוזכרו מדי פעם קונפליקטים בין האינטרס ביצוא נשק לבין האינטרס של קניית נפט. לא הוצגה מדיניות לפיה אנטרס אחד מוגדר כעדיף על אינטרס אחר.

למרות המאמצים שעושה משרד האנרגיה ולמרות ההסכם עם ארצות-הברית, אין מדינת ישראל יכולה להתעלם מאפשרות התפתחותם של מצבי משבר. מצבים כאלה יתאפיינו על-ידי מחסור, בדרגות שונות של חומרה, בנפט גלמי, או על-ידי מחירים גבוהים במיוחד. בפני הוועדה לא הוצגה עד כה תכנית מלאה של הפעולות המתוכננות על-ידי הממשלה לשעת חירום כזאת, סדר העדיפויות לצורך אספקה, פירוט ההסדרים השונים מבחינת משך המשבר הצפוי, פעולות לקיצור.

דרך חשובה להגברת הזמינות של נפט גלמי למשק הישראלי היא מציאת נפט. למרבית הצער, אין לדרך זו תוצאה מובטחת ומחיר הניסויים — כבד. נציגי משרד האנרגיה הבהירו לוועדה שכוונתם לפתור להקציב לנושא חיפושי הנפט כ-20 מיליון דולאר בשנה הקרובה וכי חומר הסקרים העומד לרשותם מהווה סיבה מספקת להאמין כי אמנם יש נפט באדמת ישראל בכמויות המצדיקות ריכוז מאמץ בכיוון זה. בדיון הובהר כי כדי למשוך וכות השקעה בחיפושי נפט ניתנה לחברת נפטון וכו' סירוב ראשונה לקידוח בכל אתר בארץ לחקופת זמן מוגבלת. תוצאות הפעילות עד כה מצביעות על מגבלות ביורוקרטי טיות די משמעותיות בדרך לבחינה יעילה של נכונות ההשערה בדבר מציאות נפט באדמת ישראל. כך, למשל, מתעכב מימוש האופציה של קידוח ב"שינף", וכך נגווה ההזדמנות לנצל את הידע והדמיון היוצר של פרופסור רפאל פרוינד.

תוך כדי הדיון בוועדה הועלתה האפשרות שיעשה מאמץ לגייס השקעה מיהודים בתפוצות המעדיפים להשקיע בפרויקטים עתירי סיכון וסיכוי. היתה זו ההצעה האלטרנאטיבית — ולמעשה המשלימה — היחידה לפעילות שכבר ניומה על-ידי משרד האנרגיה. לא נידון בהקשר זה ניהול האינטרסים האפשריים בין חברה להשקיע בחיפושים או אפילו פעילות בחברות הקיימות בעקבות הון המזרם אליהן לבין חברה "נפטון" וזכינה. לא נדונה האפשרות שממשלת ישראל תשקיע בחיפושי נפט בארצות אחרות

ראלית חייבת לקחת אפשרות זאת בחשבון). אספקת הנפט ממקסיקו נראית יציבה יותר מבחינה מדינית, אבל אין להתעלם מהעובדה שגם מקסיקו חשופה ללחצים מדיניים שלא תמיד היא עמדה בהם: דוגמה אחרונה — שינוי עמדת מקסיקו לגבי מתן זכות שהייה לשאה הפרסי הגולה. (מקסיקו נתנה לו מקלט בטרם הטיפול הרפואי בארצות הברית, ובעקבות המאורעות סביב שגרירות ארצות הברית בטהרן, סירבה מקסיקו לה- תיר את שובו של השאה לתחומיה).

(2) הבעיה הבטחונית של אבטחת אנרגיה בעת חירום ומלחמה, יכולה לקבוע במידה מכרעת את היכולת הצבאית והבטחונית של כל מדינה. בעיותיה של ישראל בתחום זה חמורות במיוחד, וקיימות נקודות חורפה שאפשר וצריך לתקנם בדחיפות.

(3) ממדיה הכלכליים של בעיית האנרגיה הישראלית נעשו בלתי-נסבלים.

להלן כמה נתוני מפתח:

סך כל הוצאותיה של ישראל על דלק בשנת 1980 יתכמו ב-21 מיליארד דולארים; לעומת 0.75 מיליארד דולאר בשנת 1978, ו-1.4 מיליארד דולאר בשנת 1979 — % הוצאות על דלק מסך כל תקציב המדינה (הזהה לת"ג) — יגיע השנה ל-11%.

2. תפקיד הכנסת לאור מצב חירום של האנרגיה (א) הכנסת שותפה באחריות להעדר המודעות לחומרת בעיות האנרגיה. טיפולה של הכנסת בבעיות האנרגיה היא שיגרתית ובלתי-יעילה.

הגורמים העוסקים בענייני אנרגיה מתורצצים בין ארבע עדויות — כספים, חוץ ובטחון, כלכלה, פנים ואיכות הסביבה — אשר עובדות בלא תיאום, באופן לא שיטתי ובחוסר יעילות מוחלטת. נושאים מסוימים אשר מופיעים בדוח מבקר המדינה אף מטופלים על-ידי הוועדה לביקורת המדינה, ושוב בלא כל קשר לוועדות האחרות.

(ב) הכנסת אחראית לנעשה בתחומי האנרגיה בישראל הן כמפקחת על פעולות הממשלה, הן כנציגת הציבור, והן כאחראית להקצאת האמצעים הכספיים הדרושים לניהול מדיניות האנרגיה, באמצעות תקציב המדינה.

במקרה של אסון, עקב כשלון מדיניות האנרגיה לא תוכל הכנסת להתגער מאחריותה ולא יוכלו חברי הכנסת לטעון להעדר מעורבות.

3. היעדים של עבודת הוועדה המשותפת (כספים — חוץ ובטחון)

כללית, הוועדה המשותפת צריכה להתרכז בלימוד בעיות האנרגיה לעומק, תוך מאמץ להסיק לקחים ומסקנות יסודיים, ולמעט בעיסוק באירועים חלקיים וחולפים, אשר נמצאים בטיפולן השוטף של ארבעת הוועדות שהוזכרו לעיל.

לפיכך, היעדים המוצעים לעבודת הוועדה המשותפת הם:

אירגונה, תיפקודה ותהליכי קבלת ההחלטות של חברת החשמל;

כלי הביצוע הממלכתיים במגזר האנרגיה, כולל תיפקוד משרד האנרגיה והרשות לאומית לאנרגיה בעידוד מדיניות לאומית ותהליכי קבלת החלטות למימושה; תפקיד הכנסת בפיקוח על כל הפעילויות במגזר האנרגיה והרחבת החקיקה שתבטיח את הבסיס החוקי וכלי הביצוע למימוש מדיניות אנרגיה לאומית אשר יעדה העיקרי להבטיח אספקה סבירה של אנרגיה לאורך ימים, תוך הקטנת התלות בנפט כמקור אנרגיה עיקרי;

מקורות אנרגיה היכולים לשמש תחליף לנפט, ועיצוב מדיניות ברורה וקונקרטית אשר יעדיה להרחיב את השימוש במקורות אלה לשם הקטנת התלות בנפט.

נספח

1. מ ב ו א

ישראל במצב חירום בתחומי האנרגיה א. נקודת התורפה התמורה ביותר של מדינת ישראל בשנים הקרובות מצויה בתחום האנרגיה. מצבה הוא מצב חירום, המסכן ישירות את בטחונה של המדינה, מחריף במידה כמעט בלתי-נסבלת את בעיותיה הכלכליות, וחושף אותה לסכנות קיצוניות של תלות מדינית ולחץ חיצוני. לא תהיה הגזמה, אם נתאר את המצב שישראל עומדת בפניו כסכנה של שואה אנרגטית.

ב. בניגוד למצב העובדתי התמור, שאין דוגמתו בעולם, ישראל היא אולי המדינה היחידה שבה אין כלל תודעה של משבר אנרגיה.

במערב המתועש קיימת מחדש חרדה, הגובלת בתופעות שליליות של היסטוריה מפני משבר האנרגיה והשלכותיה הכלכליות.

מדינות המתפתחות שאינן מפיקות נפט כורעות תחת נטל הכלכלי של עלויות הגדולות והתכופות במחירי האנרגיה ורואות בעניין זה גושא ראשון במעלה.

מדינות מזרח-אירופה נערכות זה מכבר למדיניות אנרגיה, הלוקחות בחשבון את צימצום מקורות הנפט הסובייטיים בשנים הקרובות.

בישראל, ההתמודדות עם בעיות האנרגיה היא נחלתם של מעטים, שאינם זוכים לתמיכה הציבורית ולסיוע הממשי שמתחייבים מחומרת הנושא.

ג. הנתונים הבסיסיים הבאים ימחישו את קיצוניות הבעיה:

(1) לאחר החזרת שדה עלמה, ישראל מייבאת 99% מצריכת האנרגיה שלה, בצורה של נפט. רוב מקורות האספקה של ישראל בלתי-ידועים מראש, ואלה שידועים מראש (מצרים ומקסיקו) בעייתיים מבחינה מדינית.

אספקת הנפט ממצרים עלולה להיתקל בקשיים, אם בגלל שינויים משמעותיים בהגה המצרית מסיבה זו או אחרת, ואם בגלל משבר חמור שעלול להיווצר בשיחות על האוטונומיה. (התקווה היא שהדבר לא יקרה, אולם מדיניות אנרגיה יש-

(4) הוועדה תסתייע בייעוץ מקצועי קבוע, וב־נוסף לכך בייעוץ אד־הוק, על־ידי מומחים המתמחים בנושאים הספציפיים שיידונו בו־עדה.

(5) הוועדה תקיים את ישיבותיה מידי שבוע ביום ג' בשעה 08.00 בבוקר.

ב. הנושאים לדיון מפורט בוועדה

1. ריכוז מידע והערכת מצב עדכנית על מצבה של ישראל בתחומי האנרגיה.

2. מדיניות רכישת הנפט בחוץ־לארץ והבעיות הכרוכות בכך.

3. חסכון ושימור אנרגיה.

4. חיפושי נפט.

5. צימצום התלות בנפט — גיוון המקורות. (א) המעבר לפחם והבעיות הכרוכות בכך.

(ב) מלאי חירום ואחסנה — כולל בעיות האחסנה התת־קרקעית.

6. תחליפים לנפט :

(א) אנרגיית השמש.

(ב) אנרגיה גרעינית.

(ג) תחליפים אחרים — טווח קצר וארוך.

(ד) תעלת ים־תיכון — ים המלח — האס־פלט האנרגטי.

7. חברת החשמל.

8. כלים ואמצעים לניהול מדיניות אנרגיה — גופים, סמכויות, אמצעים דרושים, חקיקה דרושה.

9. עקרונות למדיניות אנרגיה לאומית.

10. תפקיד הכנסת במסגרת מדיניות אנרגיה לאומית.

(א) ריכוז העובדות המרכזיות של בעיית האנרגיה של ישראל והגדרת הבעיות העיקריות, תוך הכ־ונה בין שתי מערכות.

השפעת התפתחויות עולמיות על מצבה של ישראל בתחומי האנרגיה.

העובדות והגורמים בישראל, הנמצאים בשליטתה של המדינה.

(ב) בדיקת האופציות העומדות בפני ישראל לטיפול בבעיות האנרגיה שלה, בטווח הקצר, הבינוני והארוך.

(ג) הגדרת העקרונות לפיהם ישראל צריכה לנהל מדיניות לאומית בתחומי האנרגיה — בטווח הקצר, הבינוני והארוך, לרבות סימון עדיפויות.

(ד) בדיקת הכלים והאמצעים הקיימים לניהול מדיניות לאומית בתחומי האנרגיה, ובמידת הצורך סימון כלים נוספים או שינויים בכלים הקיימים.

(ה) הגדרת תפקידי הכנסת במסגרת ניהול מדיניות לאומית של אנרגיה — בתחומי החקיקה, הפיקוח הפרלמנטרי, המדיניות התקציבית, ופעילות פר־למנטרית אחרת, ובדיקת הכלים העומדים לרשות הכנסת בביצוע תפקידיהם בתחום זה.

4. סדרי עבודת הוועדה והנושאים לדיון מפורט

א. סדרי עבודת הוועדה

(1) הוועדה תקיים דיונים יסודיים תוך הסקת מסקנות בנושאים המפורטים בסעיף ב'.

(2) עבודת הוועדה תיעשה בשיתוף פעולה עם משרד האנרגיה.

(3) בעת דיון על נושא ספציפי, לפי הפירוט בסעיף ב', יוזמנו הגורמים הנוגעים בדבר, העוסקים באותו תחום.

ד. הזדעקת שר הפנים בעקבות מסקנות ועדת הפנים ואיכות הסביבה בנושאים : ביצורה וחיווקה

של ירושלים בעידן הפיכוי להסדר מדיני ; הצורך הדחוף בעיבו ירושלים *

א. ביצורה וחיווקה של ירושלים בעידן הסיכוי להסדר מדיני.

ב. הצורך הדחוף בעיבויה של ירושלים. על־פי סעיף 85 לתקנון הכנסת הנני מדווח בזה על הפעולות שנעשו מאז בקשר למסקנות הוועדה בתקופה 1 בינואר 1979 — 31 בדצמבר 1980.

1. כללי אוכלוסיית ירושלים הגיעה בסוף 1980 לכ־407 אלף נפש, וזוה כ־292 אלף יהודים.

הגידול השנתי בכלל האוכלוסיה מגיע לכ־10 אלפים נפש וזוה כ־6,000 יהודים, כלומר כ־28% של האוכלוסיה מספקת כ־40% בגידול השנתי.

הגידול בשתי האוכלוסיות התייצב בשנים האחרונות על הרמה של הריבוי הטבעי (3.6% באוכלוסיה הלא־יהודית מול 22% באוכלוסיה היהודית).

לכבוד

חבר־הכנסת יצחק ברמן

יו"ר הכנסת

משכן הכנסת

ירושלים

מכובדי,

על־פי סעיף 85 לתקנון הכנסת, ובעקבות מסקנות ועדת הפנים ואיכות הסביבה בנושאים :

א. ביצורה וחיווקה של ירושלים בעידן הסיכוי להסדר מדיני.

ב. הצורך הדחוף בעיבויה של ירושלים.

מצ"ב דוח בנושא פיתוח ירושלים בתקופה שבין 1 בינואר 1979 — 31 בדצמבר 1980.

ועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת בשיבתה מיום 9 בדצמבר 1980 דנה בנושא ירושלים ובשני סעיפי משנה :

* הונחו על שולחן הכנסת ביום ב' בטבת 'התשמ"א (9 בדצמבר 1980).

סך הכל	פרטי	ציבורי	
2,400	1,460	940	1978
4,340	1,460	2,880	1979
3,090	790	2,300	1980

גמר בניית מגורים ב-1980: ציבורי 1,510, פרטי 1,040, סך הכל 2,550.

3. תעסוקה

כמיוזכר לעיל, מיגוון התעסוקה בעיר הינו נקודת התורפה וגורם קובע בקצב הגידול של האוכלוסיה.

הגורם הלאומי והבטחוני מחייב תאוצת פיתוח כלכלי שלא תשבש את האיזון הדמוגרפי הקיים. אי לכך, מוקדי תעסוקה חדשים חייבים להימצא בתחומים:

(1) אדמיניסטרציה שלטונית, חברות ציבוריות וממ"שלתיות.

(2) תעשיות עתירות ידע.

(3) תעשיות בטחוניות.

הצד השווה בכולם הוא שביצועם מחייב יזמה ועידוד ממשלתי.

המשא-ומתן להעברת משרדי הבינוי והשיכון והחלק-אות לירושלים עומד לפני סיומו. יש יסוד להנחה כי העברת שני משרדים אלה תחל בחודשים הקרובים.

משרד הבינוי והשיכון יתמקם בבניינים החדשים שנבנו בשי"ח ג'ראח ומשרד החקלאות בבניין המ-שופץ ברחוב ממילא.

מספר העובדים משני המשרדים המיועדים מגיע לכ-800 וזאת מתוך כ-3,000 עובדי מדינה ביחידות ארציות במשרדים שונים המיועדות להעברה.

בנוסף לשני המשרדים הנ"ל יעברו לירושלים: לשכת העתונות הממשלתית, ומשרדי רשות שמורות הטבע ומנהל משא-ומתן על העברת מרכז השלטון המ-קומי.

על-פי המלצת ועדת השרים לענייני ירושלים החליט שר התעשייה, המסחר והתיירות להכיר בתעשיות עתירות ידע בירושלים, בכל הקשור לסיוע ממשלתי, כאזור פיתוח א'.

איכלוס אזור התעשייה בהר חוצבים המשמש כקריה לתעשיות עתירות ידע ומופעל על-ידי חברה משותפת של משרד התעשייה, המסחר והתיירות והאוניברסיטה העברית עומד לפני סיום.

מימוש הסכם עם חברה בין-לאומית גדולה על הקמת מפעל בתחום המחשבים ישלים את ניצולו המלא של השטח שהוקצה לקריה.

התעשייה האווירית עומדת להתחיל בהרחבת המפעל הקיים באזור התעשייה עטרות אשר יוסיף, לפי המ-תוכנו, כ-400 עובדים. שני המפעלים הנ"ל אמורים להוסיף כ-1,000 עובדי תעשייה ברמה מקצועית גבוהה, יחסית:

יש לזכור, כי הגידול השנתי של האוכלוסיה, גם ברמתו הנמוכה של היום, מחייב תוספת של כ-2,500 מקומות תעסוקה בשנה.

בצד ההישגים שצויינו יש להדגיש כי לא הושגה הת-קדמות בהעברת חברות ממשלתיות לירושלים, מ"מ שנוהל עם חברת עמידר הוספק לאחר דיון בוועדת

לכך יש להוסיף, כי בעוד שבאוכלוסיה הלא-יהודית תנועת ההגירה מירושלים ואליה היא קטנה יחסית והריבוי הטבעי פועל בכיוון של ירידת הגיל הממוצע, הרי שבאוכלוסיה היהודית ההגירה או חילופי האוכ-לוסיה פועלים בכיוון של הודקנות וירידת הפריון.

על-פי הנתונים שבידנו יש לייחס עבודה מצערת זו למיגוון תעסוקתי מצומצם ובמידה פחותה להיצע וליוקר הדיור. שתי הסיבות כאחד תורמות לתהליך השינוי החד-כיווני ביתם הדימוגרפי בין שתי האוכ-לוסיות.

2. תכניות הבינוי

א. פרישה פיזית

גבולותיה של ירושלים הורחבו לאחר השיחרור עד לסף המדרג במזרח, בצפון לאורך רצועה צרה עד למעבר לשדה-התעופה עטרות ובדרום עד לפרברי בית לחם ובית-ג'אלה. השכונות החדשות שנבנו לאחר איחוד העיר: רמת אשכול, גבעת המבתר, גבעת שפירא והקמפוס בהר הצופים היוו את החישוב הראשון באיחודה של העיר.

בשלב השני הוקמו השכונות: נווה-יעקב, רמות בצפון ותלפיות מזרח וגילה בדרום. במקביל התפרסה הבנייה של האוכלוסיה הלא-יהודית לאורך ציר ירושלים-רמאללה במזרח לאורך כביש יריחו ובדרום מזרח לאורך השלוחות היוצאות דרומה מרכס ארמון הנציב.

האיכלוס ארבעת השכונות, שבנייתן החלה ברא-שית שנות ה-70 הגיע עד לאוגוסט 1980 לכ-10,000. עוד 15 אלף יחידות דיור נמצאות בשלבים שונים של תכנון ובנייה. מנחתים כי עד שנת 1985 יושלם איכלוסן של ארבעת שכונות אלו.

מועד סיום הפעלתן החזויה של יתרת השטחים לבנייה בשכונות החדשות וכן הנתק הפיזי בין נווה-יעקב וגבעת שפירא גרמו כי לאחר סיכום בוועדת השרים לענייני ירושלים החליטה הממ-שלה על הפקעה של 4,600 דונאם במרחב שבין נווה-יעקב וגבעת שפירא.

ועדת פרוגרמה מורכבת מנציגי המשרדים: פנים, בינוי ושיכון, מינהל מקרקעי ישראל ועיריית ירו-שלים עיבדה תכנית רעיונית לבינוי השטח בכ-10-12 אלף יחידות דיור. על-פי תכנית שעובדה במשרד הבינוי והשיכון יוחל בעבודות תשתית בקיץ 1981 והפעלת האתר כולו יתמשך כ-5 שנים.

פרוגרמת הפיתוח מלווה בפיתוח מערכת כבישים לחיזוק הקשר בין השפלה וירושלים וזרכה אל מעלה אדומים ובקעת הירדן. עם השלמת הבינוי תגיע האוכלוסיה היהודית בצפון העיר בשכונות: רמות, רכס שועפט, גבעת שפירא ונווה-יעקב לכ-100 אלף נפש ולמספר דומה של האוכלוסיה הלא-יהודית. יתר על כן; בינוי השטח המופקע למגור-רים ולמוסדות ציבור הינו חלק מתכנית בינוי רחבה יותר לצפון העיר בעבור שתי האוכלוסיות, בגבולות השיפוט ובשוליה.

ב. דיור ומגורים

התחלות בנייה של דירות למגורים בשנים 1978-1980 לפי היום:

פות עם משרד התעשיה, המסחר והתיירות בנושא התיירות ועם משרד התחבורה בנושא תחבורה עירונית כאם נצרך את ההקצבות של שני המשרדים לסעיפים המשותפים לתקציב הפיתוח המיוחד יגיע היקף תקציב הפיתוח בכל שלושת הנושאים — תשתית אורבנית, תיירותית ותחבורתית לכדי 114 מיליון שקל.

מן הראוי להדגיש את הביצוע של הפרוייקטים הבאים: החלפת מערכת הביוב והניקון, ריצוף ושיפור חזיתות של בתים, טיילת על החומה ואזור שער שכס בעיר העתיקה.

שיפורים והחלפות תשתיות בשכונות במזרח העיר, מחוץ לחומה.

פרוייקטים של ניקוז בכל חלקי העיר ושיפורים בצ' מתים, באתרים שונים ברחבי העיר.

5. שונות

(סעיפים 2, 3, 4 במסקנות הוועדה)

חודש המשא-ומתן עם ההסתדרות הכללית של העובדים להעברת מוסדותיה לירושלים. הוגשה הצעת מיקום לקריית ההסתדרות.

הפנייה אל מוסדות ציבור וחברות שמימון פעילותם בא מתקציב המדינה וכן הפנייה אל מפלגות פוליטיות להעביר את מרכויהן לעיר הבירה לא נשא עד עתה פרי.

בברכה,

ד"ר יוסף בורג
שר הפנים

הכלכלה של הכנסת עד לביצוע העברת משרד הבינוי והשיכון.

ההכרה בתעשיות עתירות ידע כבאזור פיתוח א' שמשמעותה העלאת היקף הסיוע הממשלתי, הועלו מחירי קרקע באזורי תעשיה השונים מעבר למתחייב מעליית המדד ועל-פי 4 מהמחיר הנומינלי בשנה הקודמת, בקריית תעשיות עתירות מדע בהר חוצבים.

4. תקציב

ההקצאה המיוחדת לירושלים, במסגרת ועדת השרים לענייני ירושלים, מגיעה בשנת התקציב 1981/82 לסך הכל של 122 מיליון שקל. מזה, להוצאות ייחודיות, כמעט הבירה בתקציב הרגיל של העיריה, סך של 34 מיליון שקל, 88 מיליון שקל הוקצבו לפיתוח, על-פי החלוקה הבאה:

לפיתוח במזרח ירושלים	29.5
בתוך החומות	18.5
בשכונות מחוץ לחומות	11.0
פיתוח מיוחד במערב העיר	58.5
סך הכל	88.0

התקציב המיוחד מוזרם באמצעות משרד הפנים. קביעת פרטי ההוצאה והמעקב אחר הביצוע נעשית על-ידי ועדה משותפת, מורכבת ממרכז ועדת השרים, מנהל האגף לכספים ותקציבים ברשויות המקומיות במשרד הפנים, נציגי אגף התקציבים במשרד האוצר ונציגי עיריית ירושלים.

במסגרת ועדת השרים עובדו פרוגרמות פיתוח משות-

7. הודעת שר הפנים בעקבות מסקנות ועדת הפנים ואיכות הסביבה בנושאים:

ההתפרצויות בכביש רמות; ההתרחשויות בשכונות צפון ירושלים*

(ב) היתה רגיעה מסוימת בכביש רמות, בשל מגעים שהתנהלו בין הצדדים ובשל פעילות הרשויות הנוגעות בדבר. פעילות זו נמשכת.

(ג) משטרת ישראל חוקרת ומטפלת בכל הפרת סדר בצורה נמרצת. במקביל נמשכים הנסיונות למיניע את החרפת היחסים בין הדתיים לחילוניים בעיר, וקיום נוכחות משטרתית מוגברת במקומות בהם צפויה מתיחות.

בברכה,

ד"ר יוסף בורג
שר הפנים

לכבוד

יושב-ראש הכנסת

משכן הכנסת

ירושלים

מכובדי,

על-פי סעיף 85 לתקנון הכנסת, אני מפרט להלן את פעולות משרד הפנים בקשר למסקנות ועדת הפנים ואיכות הסביבה בנושאים:

(1) ההתפרצויות בכביש רמות.

(2) ההתרחשויות בשכונות צפון ירושלים.

(א) משרד הפנים מקבל את מסקנות ועדת הפנים ואיכות הסביבה וברוח זו הוא פועל.

* הונחו על שולחן הכנסת ביום כ' באדר א' התשמ"א (24 בפברואר 1981).

1. הודעת שר הפנים בעקבות מסקנות ועדת הפנים ואיכות הסביבה בנושא:

ההחמרה הנוספת בשור והתעללות בקשישים*

על-פי סעיף 85 לתקנון הכנסת אני מפרט להלן את פעולות משרד הפנים בקשר למסקנות ועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת בנושא ההחמרה הנוספת בשור והתעללות בקשישים.

לכבוד

יושב-ראש הכנסת

משכן הכנסת

ירושלים

מכובדי,

* הונחו על שולחן הכנסת ביום כ' באדר א' התשמ"א (24 בפברואר 1981).

מאז סוף שנת 1980 נרתמה משטרת ישראל בכל רחבי הארץ למיבצע ממושך של הדרכה וסיוע לקשישים למניעת הגברת מעשי האלימות נגדם. עיקר הפעילות נעשה על ידי קציני משטרה בשטח ורוכזה על ידי מחלקת הסיוע במטה הארצי והמשמר האזרחי.

הפעילות התמקדה בתחומים שלהלן :

- א. הגברת פעילות שיטור במוקדים רגישים.
- ב. סקר קשישים.
- ג. אימוץ קשישים ערירים.
- ד. מתן הרצאות במועדוני קשישים וקיום חוגים במתנסים השכונתיים.
- ה. אבטחת סניפי הדואר ביום תשלום הביטוח הלאומי.

ו. התקנת אמצעי מיגון.

ז. הדרכת קשישים.

ח. הקמת ועדה בשיתוף משרד העבודה והרווחה לגיבוש תכנית מעשית לשמירת בטחונן של הזקן בקהילה.

ט. התקנת אמצעי קשר.

י. הקמת לשכות סיוע לקשישים קרבנות.

יא. הקמת סיירת סיוע לקשיש.

בברכה,

ד"ר יוסף בורג

שר הפנים